REVISTA BUCOVINEI

P. 86/85

IN ACEST NUMĂR:

P. REZUȘ, D. VICOL, BEN MIHĂESCU, N. FĂGEȚEANU, G. SIDOROVICI, N, TCACIUC-ALBU, DOMINIC CERNA, AD. CÂRDEI, A. G. STINO, P. JITARIU, A. VASILIU, A. Z. N. POP, C. L., O. L. M., L. M. ș. a.

Anul III, Nr. 11–12 TIMIȘOARA Noem.–Dec. 1944

Anul III, Nr. 11—12 Timişoara Noem. — Dec. 1944

REVISTA BUCOVINEI

Proprietar: **Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina**

Secretar de redacţie: *Constantin Loghin*

Inreg. la Trib C-ţi în reg. publ. period. sub Nr. 1/1942
Apare lunar. Redacţia şi Administraţia: în prezent la Timişoara, str. 3 August nr. 9
Abonamentul: anual 800 lei, pe 6 luni 400 lei

Colaboratorii revistei (începând din Ianuarie 1943): *S. Anton, George Antonescu V. Arinaru, Areta Băcu, Radu Băcu, Silvia Bălan-Brătianu, Gruia Bodnărescu, Leonida Bodnărescu, Aurel Bogaci, Apollo Bolohan, N. I. Bontaş, Tr. Cantemir, I. Cârdei, Adelina Cârdei, Tr. Chelaru, Ghedeon Coca, E. Costea, Pimen Constant, St. I. Dascălu, George Drumur, George Fonea, B. Frunte, Oreste Gherasim, Maximilian Hacman, Emanoil Iliuţ, Dumitru Isac, Procopie Jitariu, Teofil Lianu, Melania Livadă, Constantin Loghin, Dimitrie Loghin, Ion Luţa, Petre Luţa, Ben Mihăescu, Leca Morariu, Victor Morariu, Ion Negură, George Nimigeanu, George Noveanu, George Pătrăuceanu, Teodor Plop, Augustin Z. N. Pop, Victor Ion Popa, Ion Popinceanu, Sebastian Popovici, Dragoş Protopopescu, Oltea Puşcariu, George Putneanu, Grigore Raţiu, Petru Rezuş, Milan Şesan. G. Sidorovici, Aurel George Stino, Tudor P. Stoica, Leon Şandru, Nicolai Tăutu, Nicolai Tcaciuc-Albu, V. Ţigănescu, George Tudoran, Claudiu Usatiuc, Aurel Vasiliu, Dumitru Vătămanu, Maria Verona, Dragoş Vicol, Alexandru Vitencu, Dragoş Vitencu, George Voevidca, E.Ar. Zaharia şi Emil Zegreanu.*

Acest număr cuprinde: *P. Rezuş:* Drumuri rădăuţene; *D. Vicol:* Biserică pentru lacrimile mamei (versuri); *Ben Mihăescu:* Toamnele, visele (versuri); *N. Făgeţeanu:* Proprietatea pământului şi problema agrară în Bucovina de Sud; *G. Sidorovici:* Pe stepele lunii (versuri); *N. Tcaciuc-Albu:* Rugă. trad. din Lenau; *Dominic Cerna:* Moş Grigore Vindereu (fragment); *Ad. Cârdei:* Autumnale (versuri); *A. G. Stino:* In oraş la N. Manea; *P. Jitariu:* Invalidul (folklor); *A. Vasiliu:* Eminescu şi Boliac.

Pe urmele vremii: Biata Bucovină! Spectacole cântate sau vorbite? Impotriva unor svonuri (C. L.); Institutul universitar „Arboroasa" (O. L. M.); Soc. „Armonia" (L. M.).

Cărţi şi reviste: Unde sunt scriitorii? (C. L.); I. G. Marinescu: Trei pătrimi de veac de activitate (A. Z. N. Pop); Buletinul „M. Eminescu" (A. Z. N. Pop); Fond şi formă; Ţara visurilor noastre (C. L.).

REVISTA BUCOVINEI

Anul III, Nr. 11—12 Timişoara Noem.—Dec. 1944

Drumuri rădăuţene

Drumuri rădăuţene...

Străvechi ogaşe şi şleauri, anevoioase pentru căruţele cu două oişti ale bejenarilor, ori şi mai străvechi, preistorice cărări pe vârfuri de deal ce se înalţă într'o bogată cunună de jur împrejurul şesului rădăuţean.

Câte n'au văzut aceste drumuri? Câte drame nu s'au consumat în colbul lor? Câţi paşi n'au tropoţit în glodul lor? De oameni paşnici, de războinici, de muncitori harnici, de călugări evlavioşi, de procesii voievodale sau arhiereşti, spre codri şi spre munţi, sau spre mănăstiri, drumurile rădăuţene sunt drumuri care cuprind întreaga vieaţă, întreaga poveste, întregul farmec şi întreaga istorie a acestor ţinuturi româneşti.

Cândva, pe vârfuri de deal, căutau în vale ochi fioroşi de Sciţi, de Tătari şi de Huni... Repeziţi din fundurile lumii, poposeau o clipă pe înălţimile din jur, înălţau mormane mari de lut şi pietroae gigantice pe la Volovăţ, pe la Horodnic, pe Dealul Crucii, apoi se spulberau în cele patru vânturi...

După ei pământurile răsuflau obosite de frământătura cailor şi de chiotul şi urletul lor sălbatec...

Cu încetul însă, apele s'au retras în matca lor, iar de subt ele a răsărit verdeaţă. Câmpuri largi s'au întins pe fundul lacurilor, păduri întunecate au acoperit coaste de deal. Pe meleagurile rădăuţene au poposit locuitori stabili daco-romani, cari şi-au durat aşezări temeinice...

Drumurile rădăuţene au devenit apoi drumuri de descălecare de ţară nouă.

La Volovăţ au poposit vitejii lui Bogdan Vodă cel Bătrân, de acolo apoi s'au lăţit peste şesul din vale, unde voevodul înalţă biserică gropniţă, locaş pentru mănăstire şi mitropolie.

Nu mult după înălţarea bisericii, drumurile rădăuţene cuprindeau bocet mult şi prohod la cap de domn şi gospodar de ţară...

Bogdan Vodă cel Bătrân adormise în Domnul şi era coborît în cripta sa dela Rădăuţi. După el procesii nesfârşite vor însoţi oseminte domneşti spre gropniţa rădăuţeană: dela Siret venea Laţcu Vodă, dela Roman, dela Suceavă, dela Reuseni, veneau Ştefan Muşat I Vodă, Roman Muşan I Vodă, Bogdan Voevod, fratele lui Alexandru cel Bun, apoi iar Bogdan II Voevod, tatăl lui Ştefan cel Mare, cel ucis la Reuseni, apoi cniajna Anastasia şi Doamna Stana...

Clopotele hăuleau o mare durere şi întreaga făptură a lui Dumnezeu era cernită...

Gropniţa primea în sânul ei voevozi şi vlădici...

Alături de ctitori se odihnea subt lespede de piatră şi vlădica Ioanichie.

Dar drumurile rădăuţene nu cuprindeau totdeauna numai durere şi procesii de îngropăciune.

In adâncimi de codri şi de munţi prindeau a bate ciocanele şi a arunca scântei dalta. Piatra tare era prăvălită la vale, încărcată în care şi purtată pe drumurile rădăuţene spre Bădeuţi, spre Volovăţ, spre Horodnic, spre Putna, spre Solca, spre Arbore, spre Sucevita... Mănăstire după mănăstire prindea a se înfiripa, biserică după biserică începea a-şi înălţa turla în văzduhul umplut de sunete de clopot...

Neuitate drumuri spre mănăstirile arborosene din jur, drumuri ce se sfârşesc, la capătul lor, cu o minune mereu reînnoită, mereu mare, mereu unică, mereu minune: Sucevita, Putna, iar mai departe Humor, Moldovita, Arbore, Voroneţ, Solca, Pătrăuţi...

Mănăstiri arborosene, curcubeie arcuite de colori, altare sfinte înălţate de voevozii noştri legendari, leagăne de tradiţii şi cuiburi preţioase de artă naţională şi bizantină, izvoare nesecate de poezie...

Drumuri rădăuţene spre mănăstiri, care se sfârşesc, fiecare, la capătul lor, cu o minune mereu mare, mereu minune...

Dela mănăstiri, toate drumurile se'ntorc acum spre biserica gropniţă, unde era matca tuturor lucrurilor şi obiceiurilor bătrâne, unde trona figura măreaţă a vlădicului rădăuţean şi duhul morţilor mari ai neamului şi tot de acolo drumurile se răsfirau spre Bădeuţi—Milişăuţi, spre Volovăţ, spre Dorneşti, spre Frătăuţi, spre Horodnic, Vicove şi Putna, spre Marginea şi Sucevita...

Mănăstirile voevodale din jur văd acum şi ele vremuri de mărire şi vremuri de furtună, vremuri de bucurie şi vremuri de durere...

Vin alaiuri domneşti şi le sfinţesc, vin coconi şi domniţe şi le cercetează, apoi zările se sparg şi vin alaiuri cernite cu prohodire tulbure, ca apele de munte...

Drumurile rădăuţene văd procesia măreaţă a sfinţirii mănăstirii Putna, dar curând văd şi îngropăciunea marelui voevod Ştefan cel Mare şi Sfânt, plâns de întreaga naţie românească. Se adună apoi la Putna, unul după altul, Bogdan Vodă cel Orb şi Ştefăniţă Vodă, împreună cu doamnele şi coconii lor: Doamna Maria Voichiţa şi Doamna Maria Comnen din Mangop ale lui Ştefan cel Mare, Doamna Maria a lui Petru Rareş, domniţa Maria, fiica lui Ştefan cel Mare, şi coconii Bogdan şi Petru, tot ai lui Ştefan cel Mare...

Călugării roiesc dela Rădăuţi pe toate drumuriie din jur şi spre Putna şi spre Sucevita şi spre Suceavă şi spre Arbore şi spre Bădeuţi şi spre Solca... Rantiile colbăite şi toiegele de tisă bat drumurile cu sârg spre biserici şi mănăstiri, dar şi spre schituri şi sihăstrii, ascunse în întuneric nepătruns de codru şi'n creier neumblat de munte...

Mândre procesii vlădiceşti răsună pe drumurile rădăuţene, timp de aproape patru secole încheiate, cât a strălucit episcopia de acolo. In murmur de rugăciuni şi în cântări alese, drumurile rădăuţene răsunau la marile praznice şi la alte ocaziuni solemne.

Plecau vlădicii cu rădvanele la mănăstiri, prin vaduri cunoscute ce le poartă şi astăzi numele, ori se retrăgeau la liniştea schitului de unde-şi aveau metania şi luau asupră-le schima cea mare, spre a aştepta clipa izbăvirii. Alţii adormeau în Rădăuţi şi erau îngropaţi acolo, ori erau purtaţi departe spre Humor, Bistriţa, Secul, Moldoviţa şi Solca...

42 de vlădici au făcut procesii, au trăit şi au călătorit pe drumurile rădăuţene, în vieaţă şi după moarte...

Drumuri rădăuţene, drumuri de pelerinagii, drumuri de hram şi drumuri de mănăstiri...

La Sucevita s'au îngropat Movileştii: Ieremia Movilă Vodă şi Simeon Movilă Vodă, împreună cu toţi ai lor, afară de trupul aceleia pe care l-a robit şi l-a ruşinat Turcul: Elisaveta Movilă Doamna...

Aici, la Sucevita, plecau Rădăuţenii la un alt hram tot atât de strălucit ca şi cel dela Putna...

Adevărate serbări naţionale, hramurile dela Sucevita şi dela Putna înviorau întreaga suflare românească.

Drumurile rădăuţene văd, astfel, scurgerea măreaţă a întregului neam românesc spre mândra serbare dela Putna din 1871, când s'a adunat la căpătâiul marelui Voevod Ştefan cel Mare tot neamul...

Drumuri rădăuţene, drumuri de năvală, drumuri de luptă, drumuri de prăpăd, de jaf şi de blestem...

Au curs pe ele barbarii din Răsărit, Mongolii şi Tătarii lui Ghinghis, Timur şi Calga-ha-han, Cazacii lui Timuş, Turcii sultanilor, Polonii lui Sobieski, cătanele nemţeşti ale Impăratului apostolic dela Viana şi ale Führerului

dela Berlin... Au zăngănit pe ele bronzul şi arama armelor străvechi, a sclipit luciul coaselor, furcilor şi topoarelor, au răbufnit ghioagele nestrujite, au vâjâit arcanele, apoi a mai trecut o vreme şi alte arme moderne şi-au spus cuvântul lor clocotitor: au trăsnit pivele şi săcăluşurile, au hăulit sineţele şi puştile, au detunat tunurile şi brandturile, au hârâit spăimoasele tankuri şi au clămpănit mitralierele din văzduh şi de pe pământ...

Drumuri rădăuţene, drumuri de bejenie şi de retragere în munţi şi 'n pustii locuri, când localnicul îmbrăţişa colbul şi se înfrăţea zile şi nopţi cu glodul prietenos şi primitor...

Drumuri rădăuţene, drumuri de târg şi drumuri de muncă...

Săptămână de săptămână, Vinerile, când se ţin târguri şi iarmaroace, satele din jur năvălesc şi curg pe toate drumurile rădăuţene... Parcă-s toate o apă, parcă-s toate un sânge viu şi bogat ce se adună într'aceeaşi inimă...

Drumuri rădăuţene, drumuri de muncă obositoare şi sfântă... Drumuri la praşilă, drumuri la coasă, drumuri la arat...

Drumurile rădăuţene cuprind de-a-lungul şi de-a-latul lor întreaga vieaţă, întreaga istorie, întreaga bucurie şi durere a acestor ţinuturi româneşti.

Petru Rezuş

Toamnele, visele...

Toamnele, toamnele
gândului sur,
sângeră semnele
trupului dur.

Visele, visele,
flori de argint,
sângeră sufletul,
mor şi ne mint.

BEN MIHĂESCU

Biserică pentru lacrimile mamei

Iarte-aud
trecând prin frunzişul grădinii, ud
de lacrimile curse pentru mine...
mamă, tu nu ştii pe unde inima mea
creşte ca o floare însângerată sub stea;
nu ştii pe unde ascult visurile şi svonul
sângelui pe care mi l-ai dat:
câte drumuri bat
nici unul nu mă 'ndreaptă către tine...

...Aici lângă rarişte de molid pădurean
am început să zidesc cu sufletul şi soarele
biserică mică: turlă-i pun gând şi alean;
pridvor: seara 'nstelată şi izvoarele.
Şi-am să tencuiesc în catapiteazmă
chiotul meu după tine, mireasmă
de câmp, câmp înflorit, Volovăţean...
Iar în altar: steaua mea de zodie
s'o poţi mângâia cu mâna, ca pe-o rodie...
Pentru lacrimile tale zidesc biserică, mamă
cu ochii albaştri ca ai Mariei Fecioare,
să-mi găseşti aici printre frunze şi isvoare
inima prinsă 'n lumini ca 'ntr'o ramă...

— — — — — — — — — —

Sfinţeşte cu zâmbet biserica, mamă...

DRAGOŞ VICOL

Proprietatea pământului și problema agrară în Bucovina de Sud

Introducere

1. Despre proprietate în general și despre proprietatea agrară. Considerațiuni asupra problemei agrare. — 2. Proprietatea agrară la noi și aspectele actuale ale problemei agrare românești. — 3. Interesul unei cercetări cu privire la proprietatea și problema agrară din Bucovina de Sud.

1. Despre proprietate în general și despre proprietatea agrară. Considerațiuni asupra problemei agrare

Despre proprietate. Instituția proprietății este tot atât de veche ca și omenirea, dar formele ei de organizare, precum și sensul conceptului de proprietate, au variat în funcție de evoluția vieții sociale umane.

Dacă proprietatea mobiliară, adecă asupra lucrurilor mișcătoare, se poate urmări până la omul primitiv, căci fără discuție a fost *apropriat* mai întâi ceea ce se putea prinde cu mâna și transporta, proprietatea imobiliară constitue o creațiune a societății omenești organizate. „Omenirea evoluiază dela agregatul social la societatea organizată, abia după ce trece dela viața nomadă a triburilor primitive la viața sedentară, prin *ocuparea unui teritoriu.*"[1])

Proprietatea colectivă primitivă, cea familiară a vechii istorii grecești și romane, proprietatea individuală quiritară, feudală ca și cea din epoca liberalistă a „drepturilor omului" și în sfârșit proprietatea colectivistă socialistă, ne înfățișează transformările prin cari a trecut, în diferite epoci ale istoriei, viața socială și diversele ei forme de organizare, cari s'au repercutat în primul rând și în modul cel mai pregnant în raporturile dintre om și pământ.

În limbajul juridic propriu sistemului de drept care încă ne stăpânește, spunem — fără a intra în toate clasificările obișnuite în doctrina

[1]) C. C. Jitianu, *Rolul și funcțiunea dreptului*, în rev. „Pandectele române", XXII, 1943, caietul 9.

juridică modernă — că proprietatea este un *drept real*, adecă „acel drept care, purtând direct asupra unui lucru, este opozabil tuturor".[2]) Dar, proprietatea este dreptul real prin excelență, ea îmbrățișând acel lucru în întregimea lui, cu toate dependențele sau accesoriile lui. Este tipul dreptului celui mai complet, absolut în sensul clasic roman, exprimat prin termenul *dominium*, în care se include, puterea juridică suverană sau, precum spuneau Institutele lui Iustinian, *plena in re potestas.*[3]) Faptul că, astfel, proprietarul „este în drept să absoarbă toată activitatea economică a lucrului asupra cărula el este proprietar,"[4]) a avut de urmare că dreptul de proprietate a fost confundat cu lucrul însuși, confuzie care dela jurisconsulții romani s'au perpetuat până la noi. În felul acesta proprietatea a fost tratată ca *bun corporal*, deși nu este decât un *drept* și ca atare urmează a se clasifica între bunurile incorporale.[5] Și fiind vorba de *bunuri*, se impune să precizăm că vechiul drept a dat o mai mare importanță distincțiunii între bunuri *mobile* și *imobile.*[6]) Reținem această deosebire — care la bază nu are o noțiune juridică, ci constatarea unei stări materiale — fiindcă, vorbind de proprietatea funciară, — proprietatea imobiliară prin excelență — am operat în prealabil tocmai clasificarea ultimă.

Remarcând confuzia între drept și bun în cazul proprietății, cu precizarea de terminologie, pe care am socotit-o necesa, nu ni se pareră a fi făcut o observațiune inutilă. Confuzia aceasta dăinuește adânc înrădăcinată în vorbirea noastră de toate zilele.[7]) Rezultat, precum se vede din cele precedente, al pretinsului caracter absolut al dreptului de proprietate, această constatare este importantă mai ales în ceea ce privește proprietatea funciară, iar critica este îndreptățită mai ales în acest caz,

[2]) C. Hamangiu-M. G. Nicolau, *Dreptul Roman*, I. București 1930, pg. 398.
„Un drept asupra unui lucru este valabil față de toți, ei cere respectul fiecăruia și se numește drept real." (J. Defroidmont, *La science du droit positif*, Paris 1935, pg. 256).

[3]) L. Josserand, *Cours de droit civil positif francais*, I, Recueil Sirey, Paris 1938, pg. 790.

[4]) M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, II, partea III, ed. Socec București 1930, pg. 245.

[5]) L. Josserand, op. cit. pg. 737. „Bunurile incorporale se subdivid în două mari specii: drepturile reale și drepturile personale" (ibidem, pg. 735). — „Proprietatea, absorbind toată utilitatea economică a lucrului, se confundă cu el în așa măsură încât în practică nici nu se deosebește de el... Iată pentru ce romanii, și după ei și jurisconsulții moderni așezând *drepturile* în categoria bunurilor incorporale, au făcut o excepție pentru *proprietate.*" (A. Colin-H. Capitant, *Curs elementar de drept civil francez*, trad. V. Cădere I. Miloae, I, București 1940, pg. 874.)

[6]) Importanța economică a pământului, mai ales în vechime, a adâncit și păstrat distincția, singura privitoare la bunuri din codul nostru civil (art. 461).

[7]) Și azi spunem „ogorul meu", în loc de „dreptul meu de proprietate asupra ogorului".

căci tocmai proprietatea funciară i s'a părut cetăţeanului roman că materializează cel mai bine întreaga lui putere de dispoziţie asupra unui lucru şi tocmai proprietatea funciară a pierdut în cursul vremii din pretinsul absolutism strămoşesc, socotit ca antisocial.[8])

Forma primordială sub care apare proprietatea privată este proprietatea colectivă, din care s'a format proprietatea familiară. Sugestiva prezentare a vechei proprietăţi familiare greco-romane, pe care a dat-o Fustel de Coulanges în celebra sa carte „La cité antique", este încă şi azi citată. Familia, spune el, concepută ca fiind totdeauna grupată în jurul altarului, stă în strânsă corelaţie cu pământul. Ea e legată de vatră, iar vatra de pământ. „Trei lucruri se găsesc, din cele mai vechi timpuri, întemeiate şi puternic aşezate în aceste societăţi greceşti şi italiene : religia casnică, familia, dreptul de proprietate ; trei lucruri cari, la origine, au avut între ele un raport manifest şi cari par a fi fost inseparabile . . . Ideea de proprietate privată era în religia însăşi".[9])

Nu este locul ca în aceste consideraţiuni preliminare să ne angajăm într'o dialectică asupra *originii* şi *legitimităţii* proprietăţii, probleme a căror desbatere a creat o bogată literatură cu caracter juridic şi social, dar care nu constitue scopul prezentului studiu. Relevăm, însă, constatarea că şi proprietatea privată individuală este un fapt istoric foarte vechiu, anterior legilor cari în prezent o guvernează.[10])

Este actualmente cert că dintre popoarele lumii antice, Grecii şi Romanii au cunoscut şi proprietatea individuală. Romanii au organizat-o limpede şi simplu, aşa cum era însăşi viaţa lor.[11])

Când se constitue proprietatea individuală pe temei de lege şi se caută precizarea noţiunii şi conţinutului ei apare la Roma proprietatea quiritară, *domnium ex jure quiritium*[12]), expresia unui regim simplu şi

[8]) L. Josserand, op. cit., pg. 792, 736.

[9]) F. de Coulanges, *La cité antique*, Paris 1912, pg. 63 şi urm.

[10]) M. Planiol, *Traité élémentaire de droit civil*, Paris 1920 pg. 714.
Vorbind despre societatea tribală, Fr. Engels spune : „Pământul lucrat rămase încă proprietate a tribului, fiind dat spre folosinţă la început gintei, apoi de către aceasta comunităţilor casnice, în cele din urmă fiecărui individ în parte; aceştia puteau avea oarecari drepturi de posesiune asupra pământului, dar mai mult nu" (Fr. Engels, *Originea Familiei, a Proprietăţii private şi a Statului*, trad. de S. Emil, Bucureşti 1920, pg. 154.

[11]) „Viaţa Romanilor a rămas, până în primul secol, o viaţă de ţărani, de o simplicate care ne uimeşte" (Malet, *L'antiquité*, pg. 329).

[12]) „Romanii se numeau între ei în vechime *Quirites*" (C. Hamangiu-M. G. Nicolau op. cit. pg. 18). *Jus Quiritium* a fost denumirea dată mult timp lui *jus civile*. Jus civile proprium est civium Romanorum"... „id est jus proprium civitatis nostrae" (Cit. din Gaius şi Upl. - Dr. Th. Kipp, *Geschichte der Quellen des römischen Rechts*, Leipzig 1909, pg. 13).

practic al proprietăţii funciare. Titularul ei nu putea fi decât cel ce în sistemul proprietăţii familiare avea exerciţiul cultului, adecă *pater familias*.[13]) In mâna acestuia, dreptul de proprietate are un înţeles absolut, caracterizat prin formula : *jus utendi, fruendi et abutendi*.

Ca dominium ex jure quiritium, proprietatea individuală romană era apanagiul lui *civis romanus*, căci numai acesta putea fi îmbrăcat cu atributele lui pater familias. Dreptul roman s'a constituit într'un sistem perfect nu numai fiindcă a emanat dintr'o societate superior organizată, ci fiindcă a evoluat în mod perfect pe măsura evoluţiei societăţii romane. Când constelaţia politică, economică şi socială a cerut ca exerciţiul dreptului de proprietate să depăşească sfera lui civis romanus şi să fie extins şi în afară de pământul Italiei, apar în câmpul vieţii latine pe de o parte proprietatea peregrină, pe de altă parte fondurile provinciale. Alături de dominium ex jure quiritium, proprietate veritabilă şi italică, un nou gen de proprietate se constitue juridiceşte: *domtuium ex jure gentium*.

Momentul de limpezire a frământărilor din societatea romană, cu care s'a încheiat epoca imperială prin domnia lui Iustinian, s'a tradus în regimul proprietăţii printr'o revenire la formula simplă şi unitară. Desagregarea proprietăţii în feudalitate este reflexul unui nou ciclu ce începe prin dislocarea imperiului centralist şi unitar în seigneurii şi corporaţii. Proprietatea „se desintegrează pe cele trei trepte ale stărilor sociale . . . Asupra aceluiaş pământ se suprapun *jus eminens* al suveranului, drepturile feudale şi revedenţele cuvenite senlorului şi, în fine, jos de tot, lipit de glie, este acel *jus utile* al iobagului, care munceşte ogorul din tată în fiu.[14]) In faţa unui *dominium eminens* se aşează *dominium utile*, „deţinut" de cel ce plăteşte mulţimea de taxe şi redevenţe, indiferent de locul ce-l ocupă în piramida socială. Proprietatea este dependentă şi complexă, o încălcire de drepturi reale, căreia i s'a dat numele *complexum feudale*.[15])

Pe ruinile feudalismului, dreptul de proprietate, ca „atribut suveran al cetăţeanului şi omului liber", înfloreşte din nou, ca şi la finele epocei imperiale romane, în „Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului" dela 26 August 1789. Proprietatea este proclamată *sacră* şi *invioiabilă*. Titularul poate să fie privat de ea numai în caz de necesitate publică şi cu condiţia unei juste despăgubiri prealabile.

[13]) Din notele la cursul de politică şi legislaţie agrară al d-lui prof. V. Bulgaru, ţinut la Univers. din Bucureşti în an. şc. 1943/44.

[14]) J. Calmette, *La société féodale*, Paris 1923, pg. 8-9. Vezi V. Bulgaru, *Fenomenul agrar*, Iaşi 1935, pg. 39.

[15]) A. Colin-H. Capitant, op. cit., pg. 930.

Codurile civile din veacul al XIX liberal, plămădit de Declarația dela 1789, consacră dreptul de proprietate în acest sens. Dar, când art. 480 din codul nostru îl definește „dreptul ce are cineva de a se bucura și de a dispune de un bun în mod exclusiv și absolut, însă în limitele determinate de lege", ultimele cuvinte indică o lărgire a restricțiunilor dela 1789.

După o jumătate de secol această formulă nu mai mulțumește. In constituția noastră dela 1923, de ex., proprietatea nu mai este considerată sacră și inviolabilă, ci simplaminte *garantată*. Cu șase, respective doi ani înainte, adunările legiuitoare hotărînd exproprierea marilor proprietari, considerau proprietatea *funcție socială*.[16])

La 1937, legea pentru organizarea și incurajarea agriculturii, consacrând principiul indivizibilității proprietății rurale sub o anumită limită, se concretiza o altă idee. „Astăzi, proprietatea și în special proprietatea solului, trebue să asigure societății, reprezentată și dominată prin Stat, exercițiul plin al *funcțiunilor economice*. Utilitatea socială a proprietății fiind reprezentată în principal prin capacitatea sa economică de producțiune cea mai înaltă, aceasta înseamnă că dreptul încearcă să asigure formele cele mai apte cari să corespundă unui exercițiu mai bun al acestei funcțiuni".[17])

In sfârșit, dacă este să nu trecem cu vederea nici ultima formulă ce a încercat să pătrundă în concepția dreptului de proprietate, vom aminti că în preajma actualului război, când politica de autarhie alimenta o nouă doctrină în economia statelor, cea a naționalismului economic, s'a lansat formula: proprietatea - *funcție națională*.[18])

Dela înțelesul absolut al dreptului de proprietate în lumea civică romană, peste formulele retușate din „Declarația drepturilor omului" dela 1789 și din codurile civile și până la proprietatea — funcție socială, funcție economică sau funcție națională, conținutul și regimul acestei instituții reflectă tendințele ce au frământat societatea omenească, încât se

---

[16]) „Sub presiunea nevoilor sociale s'a modificat concepția consacrată de revoluția franceză și s'a ajuns la o idee mai largă din punct de vedere social, anume să se considere că proprietatea nu este un scop în sine, cât mai ales un mijloc spre a contribui la opera socială" (Al. Costin, *Concepții actuale ale proprietății și constituția*, în noua constituție a României și constituțiile europeue", Cultura Națională, București, pg. 252).

[17]) V. Bulgaru, *La notion d'unité économique dans le nouveau régime succesoral roumain*, în „Revue Roumaine de droit privé", 1940.

[18]) Vezi, în această privință, studiul d-lui prof. Dr. C. Jornescu, *Pământul în cadrul economiei capitaliste*, în rev. „Analele economice și statistice", XX/1937, Nr. 10-12.

poate spune că instituția proprietății este arena pe care s'au înfruntat problemele grave cari au agitat omenirea.[19])

Este indiscutabil că ne găsim în plin proces spre o socializare tot mai cuprinzătoare a proprietății imobiliare. Doctrina dreptului civil recunoaște acum proprietății un caracter social, admițând că în privința obiectului, conceptul de apropriațiune privată cedează locul bogăției colective iar din punctul de vedere al atribuțiunilor, dreptul de proprietatet tinde a intra în rândurile oricărui alt drept, social la origină, prin rațiunea de a fi, ca și în realizarea sa practică.[20])

Proprietatea agrară. Din cele de până aici rezultă cu prisosință că toate aspectele sub cari trebue privită proprietatea, apar prin excelență la proprietatea funciară.

Sub *proprietate funciară* înțelegem grosso modo proprietatea imobiliară, având ca obiect principal *solul*.[21]) Echivalentul latin îl găsim în termenul *fundus*, care nu cuprinde numai pământul propriu zis de cultură, ci și clădirile de pe el necesare exploatării agricole, baza constituind bine înțeles pământul cultivabil.[22]) In acest sens proprietatea funciară este de esența economiei rurale, ceea ce a și fost în lumea antică. Astăzi trebue să facem distincțiunea între proprietatea funciară *rurală* și *urbană*.

In cadrul proprietății funciare rurale, *proprietatea agrară* îmbrățișează o sferă mai restrânsă, ea referindu-se la pământul cultivat în genere,[23]) ceva mai mult deci decât ceea ce înțelegem, în mod propriu zis, prin termenul latin *ager* sau al nostru *ogor*.

Precizând în felul acesta conținutul conceptului de proprietate agrară, credem a fi încheiat totodată schițarea aspectului ei juridic. Acesta se conturează din tot ce s'a spus până acum, întrucât pământul a constituit în toate timpurile obiectivarea perfectă a dreptului de proprietate. Aspectele pe cari ni le prezintă dreptul de proprietate în toate timpurile și în diferitele forme ale societății omenești, ca și transformările ce s'au petre-

---

[19]) „Și într'adevăr, dela întâia până la cea din urmă așa zisă revoluție politică, toate s'au făcut pentru apărarea *unui* fel de proprietate și s'au îndeplinit prin confiscarea — numită și răpirea — *altui fel* de proprietate" (Fr. Engels, op. cit., pg. 110).

[20]) L. Josserand, op. cit., pg. 808, 832.

[21]) După teoria franceză de până la actualul război, proprietatea funciară îmbrățișează în principiu: solul însuși, domeniul aerian de deasupra, adâncimile de desupt, accesoriile obiectului, apele — pluviale, izvoare, lacuri (Josserand, op. cit., pg. 792). Se știe că la noi constituția din 1923 a *naționalizat* subsolul, adecă l-a declarat proprietate a Statului.

[22]) Dr. C. Jornescu, articolul citat.

[23]) A. Rădulescu, *Dreptul și proprietatea rurală*, București 1940, pg. 4.

cut în conținutul său, sunt în fond variațiuni pe această temă. Forțele cari le-au cauzat sunt de ordin economic și social

Pământul a fost din străvechime primul factor al naturii care a asigurat existența și a constituit baza activității economice a omului. De aceea el a și fost considerat de economiști ca factorul clasic de producțiune.[24]) „Soiul, spune economistul J. Conrad, constitue temelia pentru creațiunile economice ale omului, atât ca spațiu, cât și ca mijloc de producțiune. Ca atare, prin calitățiie sale, el determină în mod cuprinzător întreaga economie".[25])

In starea primitivă a societății omenești, pământul îi pune omului la dispoziție produsele în mod spontan, specii de animale și vegetale pentru hrană și îmbrăcăminte. Agricultura se născu în ziua în care omul îmblânzi animalele sălbatice și-i veni în minte ideea de a cultiva și plantele sălbatice. In sensul de arătură, agricultura nu poate depăși în vechime începutul istoriei.[26]) Ea apare ca o activitate economică împodobită cu atributele activității *economice* în adevăratul înțeles al cuvântului. Desfășurarea ei cere *muncă* — „în sudoarea frunții tale vei mânca pâinea" — iar hambarul constitue cea dintâi casă de economie a neamului omenesc.[27])

In regimul economic sprijinit pe proprietatea individuală, proprietatea funciară rurală este de obiceiu împărțită în următoarele patru categorii: a) Proprietatea *parcelară*, redusă la o porțiune de teren afectată construcțiitor gospodăriei și la o infimă suprafață cultivată, care permite cel mult o cultură de grădinărie, pentru consumul proprietarului; b) proprietatea *agricolă*, întemeiată pe lotul de teren arabil, cultivat de agricultorul proprietar însuși, împreună cu familia sa sau și cu alte ajutoare din afară. Această proprietate poate fi mică, mijlocie și mare. Agricultorul mare proprietar dispune de muncitori agricoli permanenți și sezonieri, de animale de tracțiune și alt inventar; c) *moșia*, se deosebește de proprietatea agricolă mare prin faptul că la exploatarea ei proprietarul nu mai contribue cu munca sa fizică, ci o conduce, desfășurând ca atare o muncă intelectuală; d) proprietatea *latifundiară* sau latifundiul, întrunește într'o singură mână suprafețe întinse, chiar mai multe moșii, având în ce privește modul de exploatare caracterul moșiei. — O delimitare a fiecărei categorii pe suprafețe precis exprimate nu poate avea valoare

[24]) Dr. C. Jornescu, studiul citat.

[25]) J. Conrad, *Die Stellung des ländlichen und des städtischen Grundbesitzes in der Volkswirtschaft*, în „Handwörterbuch der Staatswissenschaften", vol. V. Jena 1910 pg. 134.

[26]) Ch. Gide, *Curs de economie politică*, vol. I, București 1927, pg. 134-135.

[27]) Ibidem, pg. 136.

universală. Impărțirea în categoriile de mai sus făcându-se nu numai după criteriul suprafeței, ci având la bază și elementul exploatării respectiv al producțiunii, o sumă de factori sunt determinați: relieful și fertilitatea solului, variațiunile de climă, depărtarea de centrul urban, mijloacele de transport, etc. In apropiere de orașe mari, o proprietate de exemplu de 70 ha, afectată unor culturi de legume, poate dobândi situația unei moșii întocmai precum 10 ha la munte s'ar putea să nu asigure nici hrana și nici activitatea corespunzătoare completă peutru o modestă familie țărănească. In Japonia $^1/_2$ ha de cultură de orez ajunge pentru întreținerea unei familii.[28])

Considerând pământul ca factor economic și apreciind importanța sa în economia rurală, nu este același lucru dacă exploatarea se face pe proprietăți parcelare, în gospodării țărănești bine organizate sau pe moșii. Tot așa este diferit rezultatul exploatațiunii, dacă agricultorul însuși este proprietarul ei, dispune de inventarul agricol necesar și conduce gospodăria cu pricepere și pregătire tehnică sau dacă este muncitor nevoiaș și ține pământul în arendă. Pe de altă parte s'a spus că utilitatea socială este mai bine servită, dacă pământul se găsește în mâna celui ce-l lucrează. In felul acesta raportul dintre om și pământ apare pe de o parte sub aspnct economic, iar pe de altă parte sub aspect social și ni se înfățișează ca o problemă de producție sau de repartiție a proprietății, în ambele cazuri fiecare parte față de cealaltă într'o interdependență strânsă și fatală.

Problema agrară. Raportul între om și pământ în cadrul social a dat naștere problemei agrare. Proprietatea agrară presupune existența a două elemente indispensabile: pământul și omul.

Societățile primitive au acordat totdeauna mare atențiune proprietății agrare. Pământul asigura viața tuturor, iar proprietarul agricol cu uneltele sale de muncă, sclavii, își putea crea o autarhie economică. Industria și comerțul au produs o răsturnare de situații. Bogăția mobiliară ajunge în țările industriale să fie mai mare decât cea imobiliară.[29]) Și cu toate acestea actualitatea ne oferă destule exemple de țări industriale sau puternic industrializate, cari caută să consolideze proprietatea agrară, să creeze o țărănime puternică sau să așeze producția agricolă ca baza economiei naționale. Canada dădea, nu de mult, legiuirii sale în materie sugestiva titu-

[28]) J. Conrad, studiul citat.

[29]) M. Djuvara, op. cit., pg. 250. Chiar în țările „eminamente agricole" venitul din agricultură a ajuns uneori sub jumătate. De ex. în România valoarea produselor agricole reprezenta 40% în 1935.

natură: „legea întoarcerii la pământ". Imperiul roman a fost creat de agricultori, iar desintegrarea proprietății agrare și pătrunderea mercantilismului în viața economică au constituit simptomele căderii lui. Pe marginea prăpastiei, el a făcut apel tot la agricultură. Reagrarizarea s'a pus ca primă problemă din momentul în care lumea romană nu mai putea conta pe o aprovizionare sigură și gratuită din afară, față de loviturile barbare.[30]) Astăzi „reagrarizarea apare ca un instrument politic de realizare a unei autarhii economice".[31]) Exemplul roman se repetă în istorie.

Una din doctrinele economice, școala fiziocraților, reprezentată mai ales prin economiștii francezi Quesnay, Dupont de Nemours și Turgot, impresionată de rolul pământului în economie, a proclamat încă în preajma revoluției franceze că „numai agricultura este productivă și în consecință întreaga economie trebue să se organizeze în jurul ei". Peste curentele și școlile economice dela fiziocrați încoace, doctrina lor a fost reactualizată în zilele noastre tot de un francez, economistul Louis Salleron, care preamărind munca nobilă și creatoare a ogorului, susține că numai acele națiuni pot dăinui în istorie, cari își au rădăcinile înfipte în pământ.[32])

Viața și activitatea omului în mediul plin al naturii, legătura sa cu pământul la munca câmpului, au avut repercusiuni puternice asupra vieții sociale omenești desfășurată în acest cadru. Viața rurală poartă un timbru specific și o valoare interioară proprie. „In aceste cumplite încercări ne putem da seama că viața aspră a țăranului este nu numai folositoare prin procurarea produselor de cari țara are nevoe, ci constitue și fundamentul pentru valori superioare prin seva puternică a temperamentului și caracterului pe care o susține contactul cu pământul."[33]) Ne stă la dispoziție o literatură bogată în care teoreticieni din domeniul filosofiei, politicei, economiei și altor științe sociale, caută să documenteze rolul țăranului ca element de bază al națiunilor și statului și în care munca sa este proclamată ca un efort creator de bunuri, de bucurie, de ordine,[34]) iar familia țărănească drept „celula generatoare care întinerește orașele și injectează un sânge nou vieții lor economice și intelectuale".[35])

---

[30]) Din notele la cursul amintit al dlui prof. V. Bulgaru.

[31]) V. Madgearu, *Industrializare și reagrarizare*, în „Omagiu profesorului D. Gusti", vol. II. („Arhiva pentru știință și reformă socială", XIV/1936).

[32]) L. Salleron, *La Tère et le Travail*, ed. Plon, Paris 1942. Vezi Dr I. Popescu, *Pământul și munca în lumina prezentului*, în „Universul" din 6. IV. 1943.

[33]) Al. Ieșan, *Universitatea ca idee și faptă*, în rev. „Făt-Frumos", XVIII/1943, Nr. 6.

[34]) L. Salleron, op. cit.

[35]) Prof. Laur, *L'éxode rural en Suisse*, citat la D. R. Ioanițescu, *Exodul rural*, București 1940, pg. 21.

Mediul rural, pe care cu toții îl simțim ca o „lume aparte", în care domină un suflet cu caracteristici proprii, ca apropierea mai mare de natură, o concepție mai metafizică, o sociabilitate spontană mai mare, este rezultatul a două grupe de factori: naturali-materiali și socio-spirituali, ei înșiși într'o interdependență și determinație reciprocă.[36]) Această lume, caracterizată prin spiritul ei conservator, prin ceea ce se numește „tradiție", este reprezentată prin *țărănime*. De aceea trebue să se facă distincțiune între *țărani* și *agricultori*. „Țăranul nu este, neapărat, acela care se ocupă cu agricultura. Țăranii sunt o clasă socială, nu o categorie profesională. Pot fi țărani și chiar sunt acei locuitori ai satelor de munte sau șes, care nu se ocupă cu agricultura (meseriași rurali, păstori, lucrători la păduri, etc), după cum pot fi agricultori, fără să fie țărani, acei cari, locuind la țară, dimensiunile proprietății lor le permite să ducă un fel de viață deosebit ca nivel de civilizație și de cultură".[37])

De sigur că mediul rural cu aceste caracteristici nu mai este general pe întreaga suprafață a globului. Comunitățile rurale americane, de pildă, sunt departe de acest „suflet rural". Este indiscutabil că satul constituit de această țărănime nu va putea rămâne neatins de tendințele de nivelare a diferențelor dintre civilizația și cultura urbană și cea rurală.[38]) Dar el este, încă, o realitate continentală europeană, în multe țări, și mai ales o realitate românească și, în consecință, se impune atenției cercetătorului problemelor agrare prin toate aspectele sale. Economia agrară trebue în multe state să ție seamă de faptul că forma ei fundamentală este, încă, exploatarea familiară țărănească, unde problemele unei organizări economice tehnice sunt adesea puse în fața unor factori ce nu aparțin lumii materiale.

Problema agrară îmbrățișează cu aceeași putere și însemnătate câmpul economic și social, din cauza importanței agriculturii ca activitate economică și ca îndeletnicire și izvor de trai, azi încă în mod precumpănitor pentru cea mai mare parte a populației din multe țări.[39]) In cadrul

---

[36]) G. Em. Marica, *Încercare de definiție a satului*, extras din „Revista de psihologie", Cluj-Sibiu, 1942.

[37]) V. Jinga, *Organizarea economică a țărănimii elveține*, pg. 9. „Țărănimea este un sistem de viață cu complexe ocupațiuni economice, mai bine zis o lume aparte, unde totul are altă valoare decât în lumea capitalistă, unde și noțiunea de valoare are altă semnificație economică" (Aug. Tătaru, *Problema economică a țărănimii*, în rev. „Observatorul social-economic", X/Seria II/1943, Nr. 4.

[38]) „Zilele satului — ale satului autentic — sunt numărate. Urbanizarea lui face pretutindeni progrese. Se poate spune că el e o formație socială care aparține mai ales trecutului". (G. Em. Marica, op cit., pg. 36).

[39]) V. Bulgaru, *Fenomenul agrar*, Iași 1936, pg. 25.

determinat de organizaţia politică şi socială, schimbătoare în cursul vremii, raporturile dintre factorii om şi pământ au suportat amprenta tuturor prefacerilor şi vicisitudinilor istorice. „Problema agrară însumează şi reprezintă mişcările, evoluţiile şi transformările dintre aceşti doi factori".[40]) Aspectele problemei agrare prezintă mereu actualitate, iar discuţiunile asupra diferitelor ei elemente n'au pierdut din prospeţime şi intensitate.

In ţările cu populaţiune agricolă importantă vom putea constata existenţa neîntreruptă a unor acţiuni şi reacţiuni sociale şi economice foarte vii în domeniul agrar, alcătuind o constantă, un fenomen caracteristic, care a fost numit fenomenul agrar.[41])

Pentru considerentele de mai sus, soluţiunile date până acum în problema agrară n'au putut dobândi un caracter definitiv şi universal. In mod absolut, s'a socotit cu o constelaţie favorabilă pentru resorbirea fenomenului agrar în regimul proprietăţii individuale, „când producţia, repartiţia şi schimburile menţin clasa agricolă în totalitatea ei (proprietari şi salariaţi) în condiţii comparativ egale sau superioare de rentabilitate şi bună stare faţă de celelalte categorii de producători şi de muncitori ale naţiunii."[42])

Fixând, la analiza problemei agrare, ca bază de plecare proprietatea — unitate de producţiune, limitele extreme ale câmpului de mişcare vor fi reprezentate de latifundiu şi proprietatea parcelară, ambele considerate bolnave şi defectuoase. Primul tip îşi găseşte originea în împrejurări economice excepţionale, dar mai ales se sprijină pe folosirea mânei de lucru servile. Extrema a doua este consecinţa unei pulverizări prin succesiuni într'un mediu rural suprapopulat.

In statele europene, în cari reformele agrare, înfăptuite în special după precedentul război, au creat o mică proprietate agrară, aceasta a ajuns la extrema parcelară. In timp ce populaţia rurală sporeşte, lotul se pulverizează[43]).

In Sud-Estul Europei, cuprins de state agricole, această situaţie a ajuns la limite şi consecinţe îngrijorătoare. Proprietatea mică lipseşte

---

[40]) Ibidem, pg. 8-9.
[41]) Ibidem, pg. 27-28.
[42]) Ibidem, pg. 42.
[43]) Pulverizarea proprietăţii ţărăneşti interesează toate ţările cari au o politică agrară. In urma unor cercetări făcute în Italia, de ex., s'a stabilit că într'un ţinut de pe Monte Amiata proprietatea unui ţăran ajunsese, prin succesiune, de-abia la o porţiune de livadă cu 5 măslini. La moartea sa, cei 5 copii moşteniră fiecare câte un măslin! (Dr. C. Jornescu, studiul citat, pg. 60).

exploatarea agricolă de avantagiile tehnicei. Ca atare, această exploatare reclamă eforturi mari dela agricultor, este redusă în cantitate — făcându-se extensiv — şi inferioară în calitate. Micul proprietar rural se găseşte într'o situaţie inferioară faţă de patronul industriaş, atât în ceea ce priveşte riscul producţiunii — căci activitatea agricolă stă sub primejdia acţiunii factorilor naturali, — cât şi în privinţa valorii produselor pe piaţă, care este mai redusă în comparaţie cu acea a produselor industriale. Societatea burghezo-capitalistă l-a lăsat pe muncitorul agricol într'o situaţie inferioară faţă de muncitorul din industrii, în privinţa condiţiunilor de muncă şi — cu puţine excepţii, în unele ţări — l-a lipsit de orice orânduire în materie de asigurări sociale. In asemenea împrejurări, pe mica proprietate degenerată în proprietate parcelară şi pulverizată, agricultura, departe de a fi rentabilă, nu-i asigură plugarului nici pâinea cea de toate zilele. Agricultorul se desgustă de munca pământului şi porneşte în exod.

Rezolvaarea problemei agrare pe plan economic urmăreşte crearea unei proprietăţi, care să constitue o unitate de producţie viabilă, iar pe plan social această proprietate trebue să formeze baza materială pentru existenţa unei clase sociale agricole independente[44]). Pe această gamă, rezolvarea problemei agrare a fost îndrumată mai mult în direcţiunea socială sau economică, după constelaţia diferiţilor factori şi tendinţe din viaţa socială, în funcţie şi de momentul istoric-politic şi spaţiul natural-geografic. Soluţiunile preconizate şi pe alocuri aplicate în ultimii ani, cari s'ar putea oarecum localiza şi spaţial pe continentul nostru, pot fi restrânse în special la trei: a) colectivizarea proprietăţii ţărăneşti, b) crearea sau întărirea unei proprietăţi agrare mijlocii şi c) construirea aşa numitului bun (patrimoniu) de familie.

N. Făgeţeanu

---

[44]) V. Bulgaru, Fenomenul agrar, pg. 17.

Pe stepele lunii

Hei, mamă! feciorul tău pribeag de dorul vântului,
Năruit e azi sub lespezi de uitare.
Singur, câteodată sus, pe stepele lunii, amare,
Ascultă cum latră, trudit, căţelul pământului.

Atât de aproape sânt de el oamenii negri, cu coasa,
Că le simte sufletul rece şi privirea de erete.
Da, mamă, într'o zi va zugrăvi cai verzi pe perete
Şi-o să dea foc cărţilor, cu gânduri subţiri, ca mătasa.

De ce se uită, prostit, peste vreme, cum cresc din sânge baricade?..
Ar vrea să alerge şi el pe străzile de cenuşă, şi să urle,
Dar îl scutură frigul în cetatea de frig, cu nebune turle,
Unde mormintele-s toate, fără cască, fără spade.

De suflet vremea îi atârnă ghiulele mari, de plumb,
Şi-adună veacu'n jurul lui zăpezi pe 'nalte creste.
Hei mamă, feciorul tău, n'o să între 'nsângerat în poveste...
Azi, ar vrea să moară, undeva, pe albe ţarini de porumb.

GEORGE SIDOROVICI

Rugă

(N. Lenau)

Stai deasupra-mi, ochiu de pâclă,
Cu puterea-ţi de crăiasă,
Gravă, blândă, visătoare,
Dulce noapte ne 'nţeleasă!

Ia în bezna ta vrăjită
Lumea asta ce mă 'mbie
Şi veghează peste viaţa-mi
Numai tu pentru vecie.

Trad. de N. TCACIUC-ALBU

Moş Grigore Vindereu

(Fragment)

Cu creerul pustiit de gânduri, nu căuta să înţeleagă ce lehăiesc colegii veniţi la obişnuita repetiţie a capelei. Muncea cu ei automat. Nu le-a spus ce-l doare; nu le-a spus că a primit vestea morţii mamei, că ar vrea să arunce arcuşul pe fereastră şi că, dacă ei ar porni să plece acuma, i-ar lăsa bucuros, fără deosebite cuvinte.

Privirile băeţilor se încrucişară pline de înţeles: toanele lui Ciprian, las'că trece! — Vasilică Halip a încercat să-l sfredelească de vre-o două ori cu ochii, dar uitătura prietenului a alunecat pe alături, dând de înţeles că ascunde răni pe care nici un fel de doftori nu trebuie să le zgândărească.

O bătaie uşoară în lemnul uşii stingheri izbăvitor acest ceas, care nu mai voia să ia sfârşit. In rama dela întrare se arătă, înalt şi elegant, în antereu-i de mătasă neagră, starostele lăutarilor din Suceava.

Găsind lume, Grigore Vindereu vru să se retragă, dar gimnaziaştii se agăţară bucuroşi de prilej, ca să puie capăt acestei repetiţii fără spor.

După plecarea lor, privirea lui Ciprian Porumbescu rămase goală ca şi până atunci şi nici un cuvânt nu întâmpină aşteptarea oaspetelui.

Ţâfnit, Vindereu se îndreptă spre ieşire:

— „Am să vin altădată".

Gura lui Ciprian de descleştă anevoie:

— „Meştere Vindereu, iartă-mă, mi-a murit mama..." şi lacrimile îl năvăliră ca ploaia.

Nervii lăutarului se încrâncenară, ciudoşi la gândul că, nevrând, a stors o destăinuire dureroasă şi buzele-i şoptiră umilit:

— „Domnişoru' Ciprian, am să viu când spui mata"...

— „Rămâi acum, te rog. N'am vrut să-ţi spun, după cum nu le-am spus nici lor. Dar am băgat de seamă că te-am jignit şi a trebuit să mă înţelegi,... era aşa de bună, aşa de chinuită"... şi vorbele începură să cadă, amestecate cu lacrimi, descărcând spovedania durerii.

Când isprăvi, Ciprian se uită ruşinat la străinul din faţa lui, pe care-l întâlnise de vre-o două-trei ori la petreceri, mânuind arcuşul cu degete subţiri şi cu îngândurări de prinţ călugărit, a cărui slăbiciune trupească o întâmpinase în mod spontan la Putna, dar despre a cărui vieaţă nu ştia nimic. De

ce şi-a arătat sufletul tocmai lui şi s'a închis prietenilor? Nu ştia. Şi această clipă a vieţii a folosit-o fără chiteli şi socoteli, ca şi toate celelalte.

Incurcaţi, cei doi tăcură o clipă.

Apoi lăutarul se apropie încet de tânărul care stetea înfipt în podea cu ochii la rădăcina picioarelor şi-i cuprinse uşor braţul.

— „Domnişoru' Ciprian, am venit pentru altceva; am să-ţi spun mai târziu pentru ce. Nu ştiu cărei împrejurări datorez cinstea că ţi-ai deschis sufletul tocmai mie, dar cinstea trebue plătită. Şi mai am eu o veche datorie către mata,... atuncea dela Putna, când m'ai scăpat de ruşinea slăbiciunii. Poate că ai să mai uiţi de supărarea matale, auzind năcazurile mele, şi poate că ai să mă ierţi mai uşor că te-oiu ruga, ceea ce am venit să te rog".

Primind scaunul oferit de gazdă, Grigore Vindereu începu blând şi cu căutătura sprijinită de vârful unghiilor aşezate pe masă:

— „Când am intrat, mi-ai spus *meştere* Vindereu şi nu moş Vindereu, cum îmi spun toţi. Mata n'ai de unde şti ce mult înţeles cuprind aceste două feluri de vorbire pentru mine. Lumea-mi zice moş, pentrucă am părul şi mustăţile sure şi câteodată, când cânt, m'apucă ameţeală, iar arcuşul îmi lunecă între degete şi nu-l mai pot întrebuinţa. Atunci îi prinde mila pe oameni, îmi aduc aproape scaunul şi se gândesc: Săracul moş Vindereu, tare-i bătrân şi obosit! Dar nici lumea, nici domnişoru' Ciprian care prinde cu dibăcie arcuşul picat ca o aripă ruptă în podul palmei, nu ştiu că moş Vindereu mai are ani destui până la patruzeci şi că bătrâneţele mele dor mai avan decât cele venite la vremea lor.

De la o vreme cânt tot mai rar şi numai unde-i musai. Incolo, îmi trimit taraful. Oamenii cred că m'am făcut mofturos, fiindcă mă poftesc boierii la mese şi mă cinstesc ca pe unul de al lor. Dar mie mi-i lehamite şi mi-i ruşine că nu pot da mai mult, că în anii bărbăţiei par un om sfârşit şi că nu-s lăutar, da's moaşte de lăutar.

Nu ştiu din ce mi se trage sămânţa acestui vierme, care mă roade la inimă. Mi-i trupul prea şubred şi-i prea mare flacăra ce se aprinde în mine când stau de vorbă cu strunele.

Aş vrea să le meşteresc altfel,... după note.

Pentru asta am venit la mata... Nu ca să mă înveţi a ceti gânganiile acele mici care stau ca rândunelele pe sârma de telegraf. Nu; e prea târziu pentru mine... Vroiam să te rog să le citeşti mata şi să le cânţi, iar eu să le prind cu urechea. Nu acum, altădată, mai târziu"...

— „De ce nu acum"? şi scotocind o oarecare hârtie cu portative ce avea înscrisă pe ea melodia unui vals la modă, mâna lui Ciprian începu să plimbe arcuşul pe strune.

Ascultând, lăutarul simţi că gazda se sileşte să-i fie pe plac şi după cele din urmă măsuri ale valsului, vorbi răspicat:

— „Am spus că nu-i bine acum, domnişoru' Ciprian. Acum durere-ai prea caldă încă în inima matale şi căldura ei topeşte vieaţa. Am să viu altă săptămână la repetiţia capelei, dacă mi-i da voie...

Până atunci trebuie să mai afli ceva. Mata nu eşti decât un tânăr gimnaziast, dar, după cum cunoaşte Suceava întreagă şi multă altă lume, nu se află pe aici meşter lăutar să poată cât poţi mata. Şi mie asta îmi dă o nădejde.

Cinul de staroste al lăutarilor l-am moştenit de la Nicolai Picu, acel vestit cântăreţ pe care l-a îmbrăţişat plângând domnul Carol Miculi, odată la băile Lăpuşnii, când cânta de-i picura sânge din strune, şi el l-a moştenit de la altul şi tot aşa mai departe. Nu ştiu ce tainică întâmplare, poate o veche rânduială domnească pe care n'a însemnat-o nimeni pe hârtie, a făcut lege ca în târgul Sucevii starostele lăutarilor să nu fie ţigan, cum sânt mai toţi lăutarii, ci creştin moldovan, aşa cum m'am născut şi eu. Ce vrea să însemne asta, cumpeneşte mata singur şi mai gândeşte-te că alt pietroiu care zace în inima mea e că, bolnav şi vecin cu moartea cum sânt, n'am găsit moldovean de ispravă, ca să-l las urmaş. Dacă n'ai fi cine eşti şi dacă nu te-ar aştepta viaţa cu măririle ei, poate că aş vorbi altfel cu mata. Dar aşa îţi spun numai: domnişoru' Ciprian, cel din urmă staroste al lăutarilor din Suceava ţi se închină şi-ţi aduce aminte că Dumnezeu te-a făcut altfel decât pe ceilalţi oameni, cu un rost. Eu cred că rostul acesta este să nu laşi cântecele noastre vechi numai pe sama bieţilor ţigani. Ei, săracii, cu toată iscusinţa lor, le mai pocesc după chipul sufletului ce-l au. Şi apoi vremile s'au schimbat şi în năvala lor, gingăşia cântecului poate că are nevoie de lăutari cu altă şcoală decât a noastră... Ce-i scris pe hârtie nu se uită aşa de uşor... M'ai înţeles, domnişoru' Ciprian"?

In loc de răspuns, Grigore Vindereu văzu silueta subţiratecă a gimnaziastului în rama ferestrii, stăpânind soarele amurgului, care-i înflorea pupila neobişnuit de dilatată şi păşi pragul încet, ca să nu-l stingherească.

Dominic Cerna

AVIZ PENTRU ABONAŢI. Incheindu-se anul, rugăm pe abonaţii noştri, în restanţă cu abonamentul, să se pună la curent cât mai curând.

Autumnale

Prin desiș de gânduri sumbre
Trec imaculate umbre . . .
Peste frunte îmi petrece
Raza lunii vraja-i rece . . .
A căzut din cer o stea.
Nu e bucuria mea?
Cine oare-mi bate 'n geam,
Vre-un luceafăr, poate-un ram?

Aur, aur efemer,
Peste glie lăicer.
Arde-al brumelor sărut,
Vântul de acum e cnut.
Mor brânduşele pe rând:
Nouă lacrimă pe gând.
Nouri, nouri pe cătun
Soarelui peceți îi pun . . .

Apele din munte vin
In tipare de senin.
In culcuşuri de paftale
Duc legendele la vale . . .
Cine le ascultă, prinde
In adâncuri să se-oglinde.
Cine le 'nțelege, ştie
Firul lor de unde 'nvie . . .
Le petrece de pe mal
Sălci 'n straie lungi, de bal . . .

Nici o frunză nu se mişcă.
Vremea-i veşnică morişcă.
Ne oprim aşa, din mers
La icoana unui vers,
La tulpina unei flori,
La altarul multor zori . . .
Nopții — alb Ierusalim —
Sufletul ni-l spovedim . . .

Vântule, etern pribeag,
Ce-ai oprit la mine 'n prag?
Du-te pe coclauri noi,
Du-le ugere de ploi.
Du-te pe coclauri vechi
Şi le cântă la urechi . . .

Zodie, ah! zodie,
Infloreşte-mi rodie
Pentru anii de frământ,
Fără zâmbet, fără cânt,
Pentru anii lungi şi grei
Snopi de raze şi scântei . . .

ADELINA I. CÂRDEI

In oraş la Neculai Manea

M. Sadoveanu afirmă în prefața volumului său *„Insemnările lui Neculai Manea"* că profesorul Manea şi-a scris propria-i vieață, nu un roman, deci iată ceva care *„nu se desfăşură după regulile consacrate ale genului care poartă numele roman"*. Menționăm deci avertismentul autorului arătând că n'a scris un roman, iar noi ne permitem a observa şi faptul precis cu privire la perspectiva lucrării; „Insemnările lui Neculai Manea" reprezintă mai mult decât o vieață, căci îmbrățişează mai degrabă desolanta mediocritate a unui mediu provincial. Autorul ne înfățişează o serie de oameni astfel cum sunt, fără niciun fard, anchilosați în meschinul şi lipsa de gândire a unui obscur colț de mică proviucie; personajele par însă valabile oriunde, chiar şi prin centre cu preocupări mai variate, adăugându-li-se doar micile adaptări necesare.

Punctul geografic unde s'au depănat aşa zisele amintiri ale lui N. Manea îl cunoaştem: oraşul Folticeni, pitoresc şi îmbietor la gândire, aşezat în preajma neînchipuitei feerii a văii Moldovei. Oraşul acesta prea puțin ajutat de Dumnezeu şi oameni în ce priveşte ceeace aşteaptă azi lumea dela un aşezământ urban, a primit însă printr'o inexplicabilă întâmplare o purpură mai prețioasă decât orice manifestări sau realizări edilitare. Fără atmosferă morală prielnică unei mişcări artistice şi literare, Folticenii şi ținutul întreg au selectat o pleiadă de scriitori şi artişti cum prea puține frânturi de pământ românesc

au avut favoarea să ofere culturii noastre. Citãm câteva nume: N. Istrati, V. Beldiceanu, N. N. Beldiceanu, N. Gane, I. Dragoslav, E. Lovinescu, Anton Holban, M. Şerban, Artur Gorovei, M. Sadoveanu... Armoniosul peisaj format din frăţeasca armonie a muntelui, dealului şi câmpului desigur c'au plămădit un tip uman din mijlocul căruia apare firească silueta lui Gane sau Sadoveanu, însă oraşul propriu zis cu nimic n'a contribuit la plăsmuirea unei atmosfere de creaţie artistică. Providenţa a dăruit Folticenilor o pleiadă de cugetători şi artişti cu care astăzi se onorează în faţa colectivităţii româneşti, dar târgul n'a păşit câtuşi decât prea puţin a-şi concretiza admiraţia faţă de fii atât de iluştri.

In Folticeni a şcolărit Sadoveanu, un an la şcoala primară şi cursul inferior de liceu — şcolar la gimnaziul „Alecu Donici", apoi nu s'a mai despărţit de picturalele umbrare ale oraşului ani încheiaţi. Stagiul său folticenean caracterizându-se prin fericită inspiraţie şi bogată producţie.

* * *

Insemnările folticenene ale profesorului Manea încep cu tristeţa constatării de a fi ieşit ca un străin din satul său, apoi continuă: *„Şi străin m'am strecurat în amurg în orăşelul în care demult doream să viu, un orăşel pe care niciodată nu-l văzusem, liniştit, tăcut, foarte tăcut mai ales"*. Orăşelul mult dorit în care Sadoveanu îşi transpune observatorul său, pe N. Manea, începu a fi cercetat a doua zi de dimineaţă, după greaua noapte dela *„cel mai fain otel din târg"*. Cele văzute la început puteau lesne să deprime orice privitor ocazional, necum pe un viitor cetăţean al urbei:

... Şi multă vreme am rătăcit printr'un fel de hrube întortochiate din care izvorau aburi ca din bălţi pline de miazme. Căsuţe pitice, grămădite unele în altele, plecate unele înainte altele pe-o coastă, abia ridicau până în faţa pământului geamuri murdare; şi 'n jurul lor, printre zăplazuri stricate, se zăreau păduri întregi de mărăcini alăturea de lacuri de noroi, un fel de mări-moarte, pe malurile cărora cele mai fantasttce şi mai ciudate găini fără pene rătăceau, cei mai încovrigaţi, mai ogârjiţi şi mai opăriţi câni cottleau, adulmecând duzini de oale sparte, cioburi de farfurii şi arsenaluri de tinichele... Şi cum răsărea soarele, eum umplea de lumină paragina aceasta murdară, uşi scunde ţucepură a scârţâi, capete zbârlite se arătău, spăimântate, orbite de strălucire; un popor întreg nevoiaş ieşea ca să-şi încălzească zdrenţele în pulberea luminii; ploduri plângeau cu jale, femei ţipau, iar bărbaţii trişti, cu feţele palide, porneau în toate părţile, se amestecau... pe când ţânci cu şepci soioase în cap, începeau să zburătăcească cu toate cioburile care le cădeau la îndemână pe câni slabi şi jigăriţi"... Mă gândeam şi treceam prin uliţele acestea ale durerii, nădăjduind să ajung undeva pe câmp, la lumină, la aer liber. Aşa trecui printre

şiraguri de dugheni care se deschideau; printre case leproase cu geamur mari şi murdare, îndărătul cărora suna înnăbuşit ciocanul cizmarului, or duruia maşina croitorilor...

Deprimantă viziune, parcă desprinsă dintr'o pagină a lui Maxim Gorchi. Tabloul a fost zugrăvit întocmai, întrebuinţându-se colorile realului, iar mizeria primului contact cu orăşelul suferinţelor Haiei Sanis părea şi mai gravă decât adevărata stare de lucruri. Prin hrubele întortochiate gâlgâia sărăcia vieţii de azi pe mâne, însă nu era exclus de aflat uneori oameni adaptaţi unei mizerii artificiale, trăită din obişnuinţă. Oricum, priveliştea prea puţin atrăgea desolantă şi întunecoasă; acolo sărăcia şi opresiunea destinului figurau drept lege. Nici până azi nu s'a schimbat complect situaţia, ace dăinuind pe alocurea în esenţă.

N. Manea trecu apoi *„pe lângă o biserică cu acoperiş de tablă roşie şi pe lângă gimnaziu;"* poate să fie bisericuţa catolică aflată la mică distanţă de gimnaziu, actualul liceu „N. Gane". Sadoveanu se referă la gimnaziul vechiu, acea *„clădire ca lumea, albă, curată, veselă, în mijlocul unei grădini mari cu flori felurit eolorate, printre şiruri de copaci mărunţi, tineri"*, casă boierească, fostă a Catincăi Botez, acum ocupată de poliţia oraşului, fără podoabele de altădată. Marele scriitor, fost elev de gimnaziu la Folticeni, n'a şcolărit însă în localul vechiu, ci în somptuoasa clădire nouă unde instituţia funcţionează din 1892; scriitorul absolvi gimnaziul „Alecu Donici" în anul şcolar 1896—97.

Ne orientăm acum aproximativ prin străzile cu livezi ale Folticenilor, autorul întroducând oarecare schimbări topografice spre simplificare.

„De-aici o uliţă urcă lin undeva, la deal, pe lângă o grădină publică în care abia s'ar fi putut învârti zece oameei, o grădină publică cu arborii tăiaţi şi schilodiţi în cele mai minunate chipuri".

Grădina publică a Folticenilor, lângă prefectura judeţului, îşi plânge şi azi inutilitatea nudităţii sale, într'un oraş plin cu livezi, Mai sunt placardele prin care cetăţenii sunt înştiinţaţi că ruperea florilor este sever interzisă, că nu-i permis de intrat cu animale. Nici o floare, nici o pereche graţioasă să-şi clădească iluzii prin aleele meschine: pentru aşa ceva cheamă încântătoarele perspective ale imediatelor împrejurimi. Urmează descoperirea neaşteptată a drumeţului: case albe curăţele şi tihnite, livezi minunate:

„O uliţă urca undeva la deal, apoi cotea scurt. Şi cum păşeam încet nd-o, cum făcui şi eu ocolul fără nădejdi mari, deodată îmi veni pe o fâlfâire de vânt o adiere de răcoare şi deodată înţeles cu sufletul şi văzui cu ochii uimiţi cum înainte, până cine ştie unde, în livezi aurite de soare, se înşiră case albe, curate şi liniştite...

La dreapta, la stânga, până la câmp la margine, se întindeau ulițele acestei liniștite mahalale. Ș'acolo în câmp, la margine, o dumbravă întinsă de mesteceni se dezvăluia deodată, luminând câmpurile de luțernă din jur. Printre pletele rare, aurii, ale copacilor, două mierle se alungau cârcâind înăbușit din gușă, apoi se așezau undeva, în frunziș, și flueratul lor subțire și dulce curgea răsunător în pacea dimineții. Și munții se vedeau deacolo, de la marginea dumbrăvii, spre asfințit, munți depărtați, șterși, dincolo de pădurile posomorîte-albastre, cine știe unde, în depărtări, într'un abur străvăzător ca un fum ușor, luminos".

Sadoveanu vorbește aici despre o întreagă parte a orașului, cea din vecinătatea Răduțenilor, străzi sfârșindu-se în câmpiile cu semănături. Dumbrava o cunoaștem, este doar *„Dumbrava minunată"* din Buciumeni, paradisul unde rătăci suava Lizică. Munții nu se văd chiar din Dumbravă. Trebue să urci spre Șoseaua Cornului-Luncii, sau către Rădășeni, pe creasta Glimeii, ori chiar în vârful stradei Rădășeni, chiar în fața casei cu livadă unde locui odată Sadoveanu.

„In ulița aceasta lungă, care se sue la deal spre dumbruvă, mi-am făcut cuibul" — ne spune N. Manea — și acolo, în căsuța cucoanei Smaranda Pacu, de pe strada Dealul-Mărului, profesorul își găsi în sfârșit *„Sihăstria așa de indelung visată"*. Ce stradă să fie *„Dealul-Mărului"?* Nu poate fi decât str. Rădășeni pe unde în adevăr a locuit scriitorul. Firește, topografia se arată aproximativă, dumbrava nefiind situată la capătul străzii, ci într'o parte. Ar mai putea fi străzile Sf. Neculai, Ștefan cel Mare sau I. Dragoslav care dau mai de-a-dreptul în huciul Buciumenilor; de altfel, Sadoveanu a locuit odată ca elev, pe strada Ștefan cel Mare într'o căsuță care trăește și azi. Înclinăm a crede că scriitorul a căutat să fixeze gospodăria Smarandei Pacu pe Rădășeni din cauza numelui dat străzii, *„Dealul-Mărului"*: drumul urcă în adevăr, iar locurile sunt bogate în livezi, fără să mai amintim clasicele mere ale satului Rădășeni. Peisajul desfășurat dela fereastra sihăstriei lui N. Manea corespunde perspectivei din vârful Rădășenilor și nu a celorlalte străzi menționate:

„Spre răsărit, departe, dincolo de vârfurile copacilor, se vedea limpede din scaunul meu Iazul Târgului, strâns sub dealul repede al Movilăului: se vedea iazul cu luminile lui de oțel, cu stufăriile întinse, până departe, departe, în răsărit, unde se pierdea într'o negură care nu se istovea niciodată".

Iazul Târgului însemnează *„Impărăția Apelor"*, țărmurile uceniciei pescărești și inițierea întru misterele bălților a pescarului și vânătorului Sadoveanu. Dealul repede este Halmul, la poalele căruia sclipește domol iazul în preajma unde un alt ilustru vânător făcea prima cunoștință cu natura specifică, N. Gane.

Și prin părțile acelea copleșite de livezi, vântul căpătă sonorități de pădure, cu contrastul dela cântarea domoală până la vijelie.

* * *

„Insemnările lui N. Manea" cuprind în mare parte a conținutului lor crâmpeie din viața cenușie a unui mediu propriu orașelor mici: slujbași necăjiți, femei nenorocite, politicieni de provincie culminând cu o cancelarie de liceu din mijlocul căreia și-a recrutat personalul cel mai important, profesorul Radianu, cel mai important fără a fi însă central.

Galeria umbrelor evocate cu discreție dar totuși identificabile apare drept parțială reconstituire a vieții Folticenilor de altă dată; chiar dacă astăzi nu mai putem stabili identitățile relative ale unor persoane, totuși sunt reduse creațiunile ad-hoc din necesități literare. Cu talentu-i binecunoscut, marele scriitor ne înfățișează caracterul precis, adesea drapat în valuri diferite pentru a evita supozițiile.

Ilustrația intitulată *„Colegii"* ar vrea să ne prezinte oarecum profesorii gimnaziului „Alecu Donici" din Folticeni (pag. 75, volumul Ins. lui N. M. 1935, C. Rom.). La extrema stângă pe scaun, iată chipul nefericitului Rădeanu (Radianu); în picioare lângă dânsul, ar fi George Stino, profesorul de greacă și franceză, căruia marele scriitor i-a consacrat călduroase rânduri în *„Ani de ucenicie"* și alte pagini ocazionale; preotul dela masă, cu potcapiu, nu-l putem identifica precis, iar profesorul văzut mai mult cu spatele în fața preotului — iarăși nu-l recunoaștem. La dreapta, iată-l pe Vasile Lovinescu, directorul gimnaziului (Vernescu), iar lângă dânsul, pe scaun, stă Tache Cernătescu, profesorul de Șt. Naturale — personaj ce mi-l amintesc din fragedă copilărie, pururea înmănușat — iar cel care vrea să fie Leonard Iliescu — degetele în scobitura vestei — nu-i identificabil.

Vernescu este Vasile Lovinescu, tatăl regretatului critic Eugen Lovinescu: *„nalt și uscat, numai pielea și oasele, nalt de parcă nu se mai sfârșea și adus puțin de șele . . . .* Cine să fie fercheșul Leonard Iliescu, profesorul de Geografie, omul cu *„zâmbet nedeslușit, parcă de batjocură, parcă de prietenie pe obrazul rotund, roșcovan?"* Probabil că un asemenea personaj există în orășel, însă nu prin cadrul gimnaziului. Eliseu Popescu, profesorul de franceză, nu-l putem identifica, în niciun caz nefiind vorba de George Stino. Vasile Dragomir, omul *„fără părere"*, iarăși ni-i necunoscut, iar cât privește preotul Zaharia, profesorul de religie, poate fi rezultanta vreunei alte documentări locale ca și ceilalți eroi nedescifrabili.

Ion Rădianu, (Vasile Rădeanu), profesorul de latină, este același cu nefericitul profesor de religie V. R., după cum se vede nume aproape lăsat intact. Iremediabil alunecat pe panta viciului — era alcoolic — despre Ră-

deanu putea spune directorul Vernescu: *„O bestie! ..... Un om care n'are nici cel mai mic respect de sine... Se îmbată ca cel din urmă birjar ....* iar mândrul şi suficientul Leonard Iliescu afirma: *„Un prost, un fleac, un om de nimic.... Cu inteligenţa pe care o are, cu cultura pe care o are, putea să ajungă departe... Ştii cum bea, domnule? Grozav bea! Se închide în casă şi bea şi bea singur până ce nu mai poate..."*

In „Anuarul festiv" al „gimnaziului Al. Donici" din Fălticeni, tipărit la Fălticeni-1921, găsim privitor la Vasile Rădianu informaţia că predase religia în anii 1895-1904, deci M. Sadoveanu îl avusese profesor doi ani.

Rădianu, decăzut din cauza alcoolului, *„nu zicea nimic"* în cancelaria profesorilor:

„Câteodată parcă dormita, şi părea foarte trudit. De cele mai multe ori, răsturnat în scaunul lui, cu picioarele întinse sub masa lungă, cu mâinile cufundate în buzunarele pantalonilor, privea neclintit înainte în gol..."

Rădianu locuia tot pe strada Dealul-Mărului *„ceva mai la vale"* de N. Manea şi foarte repede îi atrase atenţia:

„Cu aeru-i trist, cu faţa sub negură, mă întovărăşea de cele mai multe ori tăcut. Dar câteodată nnele simţiri lăuntrice îi izbucneau printre mustăţile rari. Vorbea cu foc şi-i scânteiau ochii mici. Simţeam că tremură într'însul un suflet cald, că sufletul acela cald se strânge în mâhniri necunoscute, şi-i vorbeam blând, într'un început de prietenie. Intâiu nu-i venea să creadă..."

N. Manea se îndreaptă instructiv către acel om îngrădit nu numai la periferia cancelariei dar şi a oraşului. Obiectul de dispreţ al celegilor se arată totuşi înzestrat cu bogată sensibilitate, spirit de observaţie şi singura-i platformă morală fără îndoială că i-o ridica acea conştiinţă a meschinului din jur. Vicios, desigur, însă censorii lui nu erau deloc inmaculaţi. Scriitorul a căutat să plămădească din vedenia lui Rădianu un personaj neînţeles, victimă a societăţii mediocre şi neînţelegătoare; firesţe, profesorul Rădianu, astfel cum îl ţin minte fălticenenii, element negativ şi compromiţător educaţiei, putea să fi fost foarte folositor societăţii: mulţumită inteligenţii şi forţei sale dc gândire. Victimă fatalităţii viciului, ajunse o epavă umană, destituit din învăţământ, apoi se sfârşi trist, sinistru în Bucureşti, cam prin 1904.

Şi N. Manea începu să caute tovărăşia lui Rădianu, înţelegând că are de a face cu cineva *„care sufere greu în lumea asta"*, apoi cu toată decăderea lui, îşi dădu seama că prietenia *„pentru acest nenorocit creşte"* Intr'o seară de iarnă simţi din plin *„prăpastia de nenorocire a bietului suflet"* când Rădianu veni pe neaşteptate, căci la dânsul era *„frig şi umed ca într'o temniţă"*. Dureroase confesiuni urmară:

„Aşa, încet-încet... păhărel după păhărel... Aşa-mi vine mie... Şi întâiu o undă călduţă mi se strecoară prin vine, şi parcă mă încălzesc, şi iar începe a mi se lumina mintea ca odinioară... Ce om am fost eu, dragă Manea! Eu puteam să ajung undeva, departe, — şi pe urmă am rămas aici, şi trăesc ca un animal necuvântător. Câteodată, dragă prietene viaţa noastră e foarte tristă! Şi aşa stau, şi iar beau păhărel după păhărel.... Asta-i viaţa mea, iubite!... Nu, eu nu mă înduioşez. Eu sânt un om foarte rău. Am ajuns foarte rău. Am ajuns foarte jos..."

In grozava-i desolare Rădianu văzu în persoana lui N. Manea o adevărată oază salvatoare: *„Numai pe tine te iubesc. Tu te-ai uitat cu milă la mine. Incolo nu pot să sufăr pe nimeni..."* Apoi chiar Manea conta pentru dânsul un rătăcit în oraşul livezilor: *... când umblu prin târg şi văd atâţia ticăloşi, cărora le curge noroi prin vine, când intru în strada asta care e o baltă murdară... — crezi că nu ştiu — ... crezi că nu ştiu că eşti un rătăcit? Ce ţi-ai închipuit?*

După spusele lui Rădianu oraşelul şi mai ales strada Dealul-Merilor erau cuiburi de stricăciune şi nelegiuire omenească; el, „bestia" — după apostrofa directorului Vernescu — avea totuşi dreptul de a recunoaşte, de a preţui la justa-i valoare mediul. Ce căuta deci un om curat şi echilibrat ca N. Manea în această lume de oraş mic cu preocupări meschine, fără elanuri?

Strigătul demoralizant şi disperat al nefericitului Rădianu l-au mai aruncat atâţia, nu din acei stigmatizaţi cu vicii, copleşiţi de uritul tentacular al vieţii oraşelelor noastre unde chiar şi o natură încântătoare se găsea neutralizată de bovarismul locului, lipsa de educaţie, banalitatea măloasă a tuturor atitudinilor şi excluderea oricăror preocupări aderente frumosului. Mica provincie cuprinde un număr — mic ce e drept — de asfixiaţi, oameni iubitori ai unei vieţi spiritualizate, cu năzuinţe către frumos, dar, vai, n'au parte în vieaţă decât de complexele forme ale urâtului, de unde vine şi isolarea lor. Depinde bineînţeles şi de puterea interiorizării cu care sunt înzestraţi aceşti rătăciţi: un N. Manea, de ex. nu va fi susceptibil să se alăture lui Rădianu (astfel cum îl prezintă autorul), ci se va mărgeni la constatări dureroase ducând o vieaţă interioară.

Mai departe, Rădianu îşi continuă în odaia călduţă a celui ce l-a înţeles — N. Manea — desvoltarea autoexplicaţiei sale. Eroul mai degrabă nu se poate explica pe sine, făcându-ne a recurge la patologic:

„... Vezi tu, zice el privindu-mă trist, înţeleg să ajungă un om aşa, să se ticăloşească pentru dureri adevărate. Dar eu pentru ce-am ajuns aici? Spune! Pentru ce-am ajuns? Eu n'am avut nimic. Aşa, la început, o dragoste oarecare, puţină, foarte puţină, repede mistuită, repede risipită; şi pe urmă, nu s'a mai petrecut nimic în mine... Dar vezi, iar mă gândesc,

asta-i grozăvia! Nimic! N'am simţit nimic în jurul meu, n'am putut face nimic în lumea asta, nu m'am simţit însemnat să fac nimic, şi ince-încet mi-au amorţit simţirile; tot ce-aveam bun în mine, s'a dus, repede s'a mistuit, repede s'a risipit. caşi începutul acela de dragoste . . . Aşa am fost eu. Nu ştiu de ce am fost eu aşa. Ş'acuma uite, am ajuns, grozav am ajuns! — Grozav am ajuns . . . nu pot să mă mai lipsesc de otrava asta . . .

Acesta este Rădianu: mulţi posedaţi ai aceluiaşi păcat au sfârşit mărturisirile cu concluzia teribilă a imposibilităţii despărţirii de otravă. Predestinat inutilităţii în această lume, mai de grabă Rădianu ascultă de vocea fatalităţii; orăşelul, cancelaria gimnaziului şi strada Dealul-Mărului n'au deci nici o responsabilitate în rostogolirea omului care nici nu iubise temeinic în vieaţă. Inclinăm a-l aşeza pe Rădianu într'o rubrică patologică mai degrabă decât în seria celor oprimaţi de cenuşia existenţă a micii provincii.

Rădeanu fusese căsătorit de două ori; de prima soţie, născută Sinescu din târgul Lespezi, divorsă, apoi căsătorit a doua oară cu o văduvă Petrescu, născută Handrea din Fălticeni, o pierdu curând, după suferinţele naşterii. Aceasta încheie vieaţa sentimentală a eroului.

M. Sadoveanu, făcându-l pe Rădian să raţioneze şi să atingă alocuria anumite atitudini etice, îl tranfigurează arătându-l drept victimă a societăţii, un revoltat care sfârşi prin a se contopi cu massa vâscoasă din jurul său. Fusese şi dânsul odată însufleţit de aurul visurilor generoase; plecase pe jos la Bucureşti *„cu doi franci"* şi *„c'o bucceluţă la subsuoară"*. Nereuşita sa în vieaţă este de ordin complex, prigoana sorţii:

„Uite, dacă aşi fi putut să răsbat sus, sus . . . Uite, dacă aşi fi putut batâr cât decât zâmbi şi vorbi dulce ca Leonard Iliescu al nostru, bine mi-ar fi priit . . . Tare sus m'asi fi suit. Aşa sus are să sue el. Dar el n'are nimic din ce-aveam eu. Nici focul meu, nici scăpărările minţii mele . . . Eu am fost totdeauna întâiu, totdeauna, ori-unde . . . şi pe urmă am ostenit dintr'odată în pustietatea asta, ş'am căzut!... De acu n'am să mă mai ridic! De acu' s'a sfârşit!... Şi să ştii că urăsc pe toţi câţi mă împresoară; îi urăsc pentru că am ajuns şi eu ca ei. De aceia am căzut, pentrucă tresuia să mă prefac şi eu, să intru în apa tuturor, sub luciu, unde nimic nu se cunoaşte . . .

M. Sadoveanu n'a putut fi în intimitatea lui Rădianu: cel puţin aşa crerari pe unde locuise sărmanul profesor. Interesându-l ca document uman, mai dem. Il cunoştea din gura lumii sau mai degrabă a străzilor Rădăşeni şi Pietales pentrucă nu-i lipsea inteligenţa, a reuşit să creeze cu mijloacele scriitoricesti de care dispunea artistul de rasă M. Sadoveanu tipul decăzutului strivit de mediu. Vorbeşte despre dânsul cu o deosebită compătimire mergând chiar până la accente sguduitoare. Adevărata istorie a lui Rădianu o aflasem şi eu din copilărie dela părintele meu, fost coleg şi director al său. Ajuns pe o

treaptă cu totul incompatibilă cu demnitatea educatorului, fu dat în judecata Consiliului permanent al Instrucţiunii care îl destitui. Directorul George Stino redactase un raport contra lui Rădeanu, dar îl distruse, nemaivoind a fi amestecat în drama ce se întrevedea cât mai apropiată. Succesorul lui G. Stino nereuşind nici dânsul a înbunătăţii situaţia, expedie raportul celor în drept, iar resultatul a fost destituirea. In adevăr, Rădianu venea turmentat la şcoală, fapt trecut cu tăcere de autor din motive bine determinate. Puţin timp după destituire nefericitul profesor muri pe străzile Bucureştilor. Soarta lui Rădianu a fost una din emoţiile copilăriei mele, deşi nu l-aşi fi putut cunoaşte; compătimirea mea faţă de nenorocitul profesor izvora din puritatea copilăriei şi poate că i-a dăruit câteva clipe luminoase în lumea mai bună a umbrelor. In privinţa inteligenţei, Rădianu era suficient înzestrat, dar aplecat în genere spre spiritul de bagatelă. In vieaţa Folticenilor şi a gimnaziului, eroul Sadovenesc Rădianu, mort la mai puţin de 40 ani, insemnează o dramă autentică ale cărei resonanţe nu s'au mistuit nici până azi.

* * *

„Insemnările lui Neculai Manea" cuprind o întreagă serie de persoane fugar schiţate totuşi colorat prezentate: o frescă provincială destul de caracteristică micii vieţi sbătându-se în banal şi preocupări mărunte, totuşi fiecare existenţă ascunzându-şi poate binedeterminata-i tragedie. O lume sumbră, femei nefericite, mici slujbaşi abrutizaţi. Căutăm a întra în fantomele *„Insemnărilor lui N. Mane"*, atât cât permite putinţa informaţiunii prezentului.

Farmacia Filipovici constituia un fel de club politic al oraşului unde se adunau însă *„numai partizani de a doua mână"*. Spiţerul Gavril Filipovici nu era rus ci polonez; mi-l amintesc, venerabil cu barbă Tolstoiană, acum dormindu-şi liniştea eternă în cimitirul Tâmpeştilor. Popa Zaharia Lefter, profesor la gimnaziu, poartă desigur liniile vreunui preot politician local. Cuconu Vasile Pascariu, judecătorul pensionar, cel care începea cu *„cucoane"* şi *„se uita puţin într'o parte, numai cu ochiul din stânga"* ar fi Vasile Filoti, un personaj al timpului. Boierinaşul bătut de Mihalache Sturza cu topuzul a fost Hartulari, proprietarul caselor ruinate unde s'a clădit apoi liceul de azi. Dintr'o reminiscenţă a lui Eugen Lovinescu tipărită în *„Anuarul festiv al gimnaziului. A. Donici 1922. — Umbra* — aflăm istoria lui Hartulari: falsificase monedă. Tache Măldărescu, avocat, povestitor de năstrușnice întâmplări, ar fi Gh. Gutter, pe care mi-l amintesc din copilărie, un bătrânel vioiu. Cuconu Ilie Leonte este fără îndoială preşedintele de tribunal Dragonciu, un original, strângător de buruieni pentru leacuri, constructor de maşini bizare, om cu teorii care de care mai ciudate. Dragonciu locuia tot pe strada Rădăşeni în calea lui Sadoveanu şi bătrânii oraşului şi-l amintesc cu prisosinţă; studii n'avea mai mult de patru clase primare.

Celelalte chipuri ale *„Insemnărilor"* au fără îndoială substratul lor de realitate, oameni posomoriţi sau arareori fericiţi din partea cu livezi a oraşului. Vasile Pacu — beţivul — a avut mulţi semeni printre micii slujbaşi de pretutindeni, iar Smaranda Botezatu, soţia, şi-a trăit din plin drama vieţii; nu ştim cine au fost, ca şi acel Ghiţă Munteanu, soţul aventuroasei cocoane Matilda, nici soţii Chiţigoi. Dumitru Avramescu şi Savastiţa, Alexandru Roman şi Olga Caraman, Grigore şi Maria Cumpătă — aceasta din urmă participând mai intens în existenţa lui A. Manea — sunt desigur transfigurările unora de mult acum aflători subt ruinele crucilor din cimitirul trist al Oprişenilor, acolo unde se urcau pentru ultimul drum cei de pe strada Dealul Merilor.

Vreo Marie Cumpătă, soţia vreunui Grigore care era deplin mulţumit în toate rosturile-i lumeşti de mâncarea bună şi tutun fin, trebue să fi păşit odată aevea pe strada Rădăşenilor (Dealul Merilor), trăind în beatitudinea păcatului deşi N. Manea ştia *„lămurit că toată uliţa Dealul-Mărului vorbeşte"*.

Două fiinţe cu destine vitrege polarizează *„Insemnările lui N. Manea:"* Radianu şi Maria Cumpătă. Intre profesorul mort pe străzile Bucureştilor şi soţia funcţionarului care nu bănuia nimic se desfăşoară vieaţa stearpă a *„Dealul-Mărului"* unde se rătăcise N. Manea în existenţa căruia intră deplin femeia ce nu citise vreodată decât o singură carte şi nici aceia nu-i plăcuse.

Până azi cartea din tinereţe a lui M. Sadoveanu îşi păstrează prospeţimea şi eternul omenesc pe care o scurtă rătăcire pe uliţele către *„Dumbrava Minunată* şi ţintirimul Oprişenilor le încadrează într'o specifică melancolie şi o recunoaştere a umanităţii însăşi — astfel cum fusese sbuciumul oamenilor slabi şi mici din partea locului.

A. G. Stino

FOLCLOR

Invalidul

Mamei bine ce-i părea,
Când era cu mine grea,
Dar după ce m'a făcut,
Doamne, rău i-a mai părut.

C'un picior mă legăna,
Din gură mă blăstăma:
De-oiu trăi, să n'am noroc,
De-oiu muri, să mor în foc.

Blăstămatu-m'a Lunea,
Să'ncunjur toată lumea.
M'a blăstămat şi Marţa:
Prin străini să duc viaţa.

M'a blăstămat Miercurea
Ca să-mi părăsesc casa.
Şi m'a blăstămat şi Joi
Să nu mai vin înapoi.

Vinerea îi zi de post,
Pe lume de n'aş fi fost.

Camarade Constantine,
Tu să tragi sama de mine,
Şi de-a fi să cad de moarte,
Să trimeţi mămuchii carte.

Să nu-i spui că am murit,
Da să-i scrii c'am logodit.
Da cine m'a cununat?
Bomba când a explodat.

Brandurile eând s'au spart:
Mireasa m'a sărutat.
C'un picior şi fără braţă:
Bucuria în viaţă.

Şontorog printre popor,
Goz în ochii tuturor.

In spital. un an şi-o lună,
Mi-au pus un picior de gumă
Şi braţele de cauciuc,
La gură cum să le duc?

Decât c'un picior de gumă.
Mai bine întreg în humă.
Decât braţe fără os,
Mai bine sicriu frumos.

Pe sălaş, ca zugrăvit,
Trei cuvinte de 'nflorit:
Tânăr voinic a murit.

Colecţia P. JITARIU
Auzită dela MITRU OANEA, militar, din Capucodrului, judeţul Câmpulung.

Eminescu și Boliac

S'a spus de către G. Călinescu, că lui Maiorescu „nu-i era greu să descopere valoarea lui Eminescu, când i-o descoperise Vulcan".

Numai că Vulcan descopere în 1866 pe un Eminescu apropiat mai mult de Alecsandri și Bolintineanu, adică pe un poet al vechii mentalități, pe când Maiorescu îl descopere pe adevăratul Eminescu, pe poetul revoluționar al fondului și formei întregii poezii române. Desigur că Maiorescu îl descopere pe adevăratul Eminescu, numai după ce acesta se manifestase prin cele câteva poezii specific eminesciene de până în 1872, și aceasta era destul de meritos din partea lui Maiorescu și o dovadă de perspicacitate critică să deducă valoarea poetului din puținele lui poezii publicate până la acea dată în „Convorbiri Literare". Cu atât mai greu i-ar fi fost să-l descopere pe adevăratul Eminescu din juvenilele manifestări din „Familia", cu cât gimnaziastul din 1866 era un rezonator al înaintașilor.

Iar înaintașii aveau și ei multe elemente *preeminesciene.*

Intr'adevăr, după cum în literatura franceză s'a vorbit despre „Le romantism des classiques" (Lanson), iar Pierre Moreau analizează „Le classicism des romantiques", tot astfel, atunci când analizăm izvoarele și lecturile lui Eminescu, mai ales în epoca cernăuțeană, pe care i le punea la îndemână biblioteca gimnaziaștilor lui Pumnul, putem vorbi și de un *preeminescianism* al scriitorilor anteriori, ca N. Nicoleanu, Gavra, Bolintineanu, Aricescu, Boliac, etc. și care formau o ambianță intelectuală similară cu acea a înclinărilor temperamentale ale viitorului nostru poet. A fost un preeminescianism care i-a accentuat înclinările sufletești, după cum s'a arătat, și existența unui posteminescianism, mai ușor de evidențiat, de oarece era cu mult mai copleșitor, Dar asta denotă că Eminescu a fost unic, nu atât prin atitudine sufletească și ideologică, ci prin unicitatea talentului său care a înălțat și sublimat elemente care existau în literatura română anterioară și contemporană lui. Pentru ca să știm ce a împrumutat și cum a potențat ducând la culmi estetice elemente disparate și întâmplătoare aflate la scriitorii predecesori, trebue să-i cunoaștem cu preciziune lecturile. Iar lecturile acestea, mai ales în epoca efervescentă a receptivității juvenile, erau extrem de variate, așa cum i le puneau la

îndemână biblioteca părintească și mai ales cea a gimnaziaștilor lui Pumnul din Cernăuți.

D-l G. Călinescu *(Opera lui Mihai Eminescu, II)* afirmă foarte vag: „Oricât de greu ne-ar veni, fără știri despre cuprinsul acelei biblioteci de șapte rafturi [care? dela Ipotești? a gimnaziaștilor lui Pumnul?] fără alusiuni, în scrieri, asupra operelor cetite, să tragem hotarele culturii lui Eminescu"... etc. (p. 6) Totuși, în scrierile poetului sunt destule indicații asupra lecturilor lui. Chiar și despre lecturile lui Eminescu de dinainte de epoca Vienei—Berlin, ar fi putut d. Călinescu să găsească destule informații asupra formației intelectuale a poetului, tânăr gimnaziast, totuși d-sa trece deadreptul la epoca 1869—74, fără să insiste deloc asupra epocei celei mai avide de lecturi dela Cernăuți. Chiar și asupra bibliotecii gimnaziaștilor ar fi avut informații la Ștefanelli, deși nu se găsise încă acel catalog al bibliotecii, despre care vezi cartea „Bucovina în viața și opera lui M. Eminescu" de Aurel Vasiliu.

Este necesar să știm care îi erau lecturile juvenilului poet și care erau elementele preeminesciene găsite în aceste lecturi nu pentru a descoperi numaidecât „izvoare", „inspirații" sau mai ales „imitații", așa cum vor unii comparatiști, ci pentru a ne da seama de ambianța literară în care s'a format poetul, care erau elementele în acord cu temperamentul său și-i accentuau deci propriile lui înclinări, și în sfârșit pentru a ne da seamă cum a asimilat și cum a potențat Eminescu niște elemente aflate într'o formă amorfă și rudimentară la înaintași.

Acum când cunoaștem catalogul bibliotecii gimnaziaștilor lui Pumnu, știm cu siguranță care îi erau lecturile poetului la Cernăuți.

Printre acestea erau și patru volume din poeziile lui Boliac (trei exemplare din „Poedii noeciunale", Paris 1857, după cum sunt înregistrate în „Cunsemnăciunariu" sau catalogul bibliotecii, și un exemplar din Poezii, București, 1847. Eminescu a cunoscut însă întreaga activitate a lui Boliac. Vom stabili numai câteva apropieri între poeziile lor.

Despre Boliac, vezi studiul amplu al d. D. Popovici: *Cesar Boliac: romantism și socialism în definiția poeziei,* în volumul: „In amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani dela moartea lui", Buc. 1944, p. 391—411 și în volumul „Cercetări de literatură rom." 1944; vezi și „Poezia lui C. Boliac", în „Viața Rom.", 1929, nr. 11—12.

Boliac dramatizează romanul d-nei Cottin, *Matilda*[1]), iar *Meditațiile* sunt scrise sub influența *Nopților* lui Young. (v. și P. Grimm: „Trasale

[1]) V. și D. Popovici: „Tendința de integrare în ritmul occidental" curs 1939—40, p. 290—1 și ed. Hanes, p. XV.

duce-[illegible]imitaţiuni româneşti după literatura engleză", în *Dacoromania* III, [illegible]0—291). Alte scrieri dramatice ale lui Boliac: *Moartea lui Abel, Tăierea a doisprezece boieri la Mânăstirea Dealului* şi *Radu Vodă;* traduce din V. Hugo: *Lucreţia Borgia, Angelo, tiranul Padovei* şi începutul din *Maria Tudor.* Cu Boliac, avea şi Eminescu admiraţia comună pentru teatrul lui V. Hugo.

Concepţia lui Boliac despre poet se poate aplica şi temperamentului lui Eminescu: „Astă fiinţă ciudată, cea mai ciudată din toate fiinţele, ăst născut poet, ca să zic aşa, al cerului sau al iadului, osândit a fi într'o vecinică neodihnă, ce ne 'ncetat blestemă sau tămâie, huleşte sau se închină, şi nu este în elementul său decât numai când plăsmueşte... Pe acest fel de oameni vechimea îi recunoştea sub nume de prooroci". (apud D. Popovici, o. c. p. 401, nota 2). La Em. poetul este „vremilor noastre profet".

Indemnul de a cunoaşte „lumea gigantică şi poetică unde a domnit marele Odin", cum şi *Edda* şi poemele Osianice, îi venea lui Eminescu poate şi din prefaţa lui Boliac din „Culegerea de poezii" (p. V—VI, XIII—XIV). Ceva din atitudinile revoluţionare din *Impărat şi proletar* se datorau şi poeziilor sociale ale lui Boliac, în primul rând, şi numai în al doilea rând izvoarelor streine, franceze sau germane.

Dealtfel unele idei socialiste şi revoluţionare erau curente în epoca dela 1848 la un Eliade, I. Ionescu dela Brad, C. Boliac şi chiar la C. A. Rosetti şi Bariţiu şi s'au continuat şi în primele manifestări poetice ale lui Eminescu.

Şi ideea unui ciclu de drame istorice naţionale îi putea veni lui Eminescu, în *Dodecameronul* lui, dela C. Boliac, care cerea ca istoria ţărli, dela Vasile Lupu până la Cantemir, să fie tratată „într'un şir de drame"... (apud D. Popovici, o. c. p. 406—7, nota).

D. P. V. Haneş, în prefaţa la „Meditaţii şi Poezii", („Minerva", 1915, p. XIII) spunea: „*România* prevesteşte *Satira* III-a a lui Eminescu". Se poate stabili apropieri mai numeroase.

Ca şi Eminescu în *Singurătate* sau în *Criticilor mei,* şi Boliac adresându-se *Către tineri,* îşi autoanalizează felul cum concepe operele: „Mi-a plăcut să-mi fac nişte versuri *dulci* şi să mă rătăcesc într'o lume ideală. Am scris fără ţintă şi fără şir, şi n'am făcut decât să presăr nişte idei vage şi să le încălzesc cu un sentiment căruia singur nu ştiu ce nume să-i dau".

Ca şi Eminescu şi ca Mumuleanu, şi Boliac îşi începe *Meditaţiile* sale în proză cu „Inşălăciunea Nădejdii". In *„Ceasul al treilea după miezul*

nopţii" este atmosfera din începutul *Scrisorii* III-a, cum şi din *Nopţile* lui Young. Boliac se adresează tăcerii: „Tu verşi în tinerile inimi acea *dulce melancolie,* ce adoarme cumplitele furii ale nenorocirii [...] O, cât este de plăcută întristarea ce tu aduci!..." Este acel amestec de melancolie şi plăcere, specific atâtora dintre poeziile lui Eminescu.

Pe lângă poeziile sociale ca *Fata de boer şi fata de ţigan,* cu începutul ca în *Inger şi Demon:*

Vedeţi colo pe-o piatră în dosu-unui altar,
O fată 'ngenunchiată cu mâini prea rugătoare,...

găsim la Boliac elemente romantice comune epocei, din care multe se continuă şi la Eminescu: dispariţia cetăţilor şi a oamenilor, idee venită dela Volney:

Şi spuneţi, unde-i omul ce-odată le-a zidit?
Priviţi Menfis, Efesul; priviţi Babilonia,
Cetăţile gigantici din Indii şi Asia,
Cui vreţi a le şti vârsta din stilul ce-a pierit.
(Cugetare)

aşa ca în *Egipetul.* După cum şi Boliac se întreabă cine cunoaşte *Adevărul*

Il ştie filozoful ce'n noapte, zi gândeşte,
Ce-aţintă o ideie pe care o goneşte
Şi până în mormânt?

aşa ca în *Scrisoarea* I-a. Şi Boliac e chinuit de problema dumnezeirii:

Inţelepţii, toţi te caută: Brama, Odin, Prometeu;
Dar ne esie scurtă mintea, nu poate pătrunde 'n lume.
(Rugăciunea)

Sunt unele versuri care au şi muzicalitatea şi sensibilitatea eminesciană, în „*Cugetare:*"

Etern aceleaşi patimi pe ăst pământ hulit!
Etern aceeaşi luptă, etern aceleaşi trude!
. . . . . .
Oricare vă-a fi ţinta, a fericirii poartă
E dincolo de vieaţă, şi-acolo vă gândiţi.
Egalitate, pace şi oricâte dorim;
Frăţie, libertate şi toate-aste cuvinte
Fără 'nţeles, deşarte, cu care omu-şi minte
Dorinţele şi patimi, — acolo le găsim!
Socrat ce află raiul, Columb şi Galileu,

Cezar şi Bonaparte avură-amară vieaţă,
Ca cel care cerşeşte şi viforul îngheaţă,
Ca sclavul care geme, uitat de Dumnezeu!
Egalitate-aicea e numai în dureri;
Pe cea adevărată mormântul o vesteşte,
Unind pe animale cu om şi-orice trăeşte,
Şi confundând săracul cu putredul de-averi.

Aceeaşi concluzie sceptică deci şi la Boliac precum în *Impărat şi proletar*. Satirizarea franţuzomaniei, cum şi interogaţia retorică şi ironică o găsim în *Epistola* lui Boliac ca şi în *Scrisoarea* III-a a lui Eminescu, dar şi ca în *Satira Duhului meu* de Gr. Alexandrescu.

Nu-i aicea stăpânire? Nu sunt prăvili? Nu e domn?
Nu e ţara o *grădină?*...

Sau ca în *Scrisoarea* II-a a lui Eminescu, şi Boliac în *Epistola* sa se întreabă dacă:

Pe-o hârtie poleită fapte mari să născocesc,
Să scriu imnuri, dedicaţii la cei ce ne stăpânesc.
Să fac o apoiogie, să scriu un panigiric
Acestor pitici gigantici şi la-alţi oameni de nimic.

Boliac nu este însă atât de sceptic ca Eminescu şi crede într'o îndreptare viitoare:

Credinţa mea îmi spune că-ăst timp ne va veni;
Dar, până atuncea, oare, voiu putea şi eu trăi?

Totuşi, el luptă mai departe, ajungând la concluzia:

Până când n'oiu lua fierul, pana mea nu-mi părăsesc.

Adică, o atitudine tocmai opusă decât Eminescu în Scrisoarea II-a:

De ce pana mea rămâne în cerneală, mă întrebi?

Satirizarea Grecilor din ţara noastră şi a streinismului o găsim la Boliac în: *„La Maior Ion Voinescu al II-lea"*, premergând *Scrisoarea* III-a a lui Eminescu. Grecii sunt aceia care:

Ne-au stricat şi caracterul, şi au format între noi
Casta rea, spurcata castă care o numim *ciocoi.*

Descriindu-şi viaţa din închisoare, în aceeaşi Epistolă, Boliac ne descrie starea lui sufletească din acele „ore de visări":

Când în aromire omul uită asprele cercări
Şi realitatea toată o dărâmă ca de mai; —
Peste aripi de-altă lume, plană într'un ideal.

Şi apoi, ca şi Eminescu în *Scrisoarea* I-a sau în *Singurătate*, Boliac preamăreşte amintirile:

Scene tinere, frumoase ce în vieaţă am avut:
Scumpele obiecte — acelea care — odată ne-a'ncântat,
Vin pe rând, ne-aduc aminte câte-un zâmbet, un oftat...
. . . . . .
Ori din câte daruri Domnul dete unui muritor
Suvenirea e mai dulce (. . . .)
Până şi nenorocire, orele cele amari,
Lacrime, necazuri, grije şi dureri cele mai tari,
Suvenirea le'ndulceşte, în domeniu-i, când le-a prins,
Şi e mai ferice omul, mintea-i când le-a reatins.
Tu cunoşti acele visuri ce se cerc a ne răpi
Pe-aripe legănătoare şi-şi fac silă a zâmbi
Patimilor ce ne roade, slăbiciunilor ce-avem;
Dar când ne uităm cu totul, când în ceruri ne credem,
Atunci răul se deşteaptă, vede cum că l-am uitat,
Şi-şi înfige coada-i ghiară şi mai ager, mai turbat.

Este ceva şi din starea sufletească a începutului din *Scrisoarea I-a*, şi din versificaţia şi chiar din vocabularul eminescian. Boliac urmează să enumere, desigur că sub influenţa lui Vigny, pe scriitorii care au suferit în închisoare: Tasso, Milton, Camoens, Cervantes, Lesage, Corneille, Dreidin, Vondel, Samuil-Roier, Butler, Rousseau, Gilbert, Scraterion, Chénier. Riga, Galoa, Pellico, etc.

Eminescu, în *Scrisoarea I-a*, vorbea în general de soarta omului de geniu, neînţeles în societate, pe când Boliac porneşte dela exemple concrete şi se întreabă:

Şi în care parte-a lumii va găsi azilul lui,
Ast Ilot etern al lumii ce nu e al nimănui?
(. . . . .)
Oamenii-l gonesc în viaţă; după moarte i se'nchin
După moarte e-a lui viaţă, cât trăeşte e'ntr'un chin!
La Eminescu însă, nici după moarte geniul nu e apreciat just.

Desigur că atunci când Eminescu ni-l prezintă pe omul de geniu prin acel dascăl-filozof, poate că inconştient s'a gândit la versul lui Boliac:

Filozofi ! gândiţi mai bine ! şi chiar voi sunteţi poeţi ;
Vă numiţi precum vă place, însă nu ştiţi ce sunteţi.
Lumea este poezie, ca şi Politia ta ;
Osebirea-i că poetul se exprimă'n limba sa ;
Intr'o limbă de magie care îngerii-o vorbesc ; —
Oamenii de ea se'ncântă, fiarele se îmblânzesc ;
Limba'n care toţi Profeţii au vorbit cu Dumnezeu . . .

Dacă pentru Eminescu, poetul, poezia şi limba ei nu mai au puterea supranaturală a romanticilor dela 48, în schimb pentru el, limba e ca un „fagure de miere" şi trebue cu sfinţenie perfecţionată. Ca şi în *Epigonii*, Boliac socoteşte că altă dată domina în lume mai mult idealism şi soarta poetului era mai bună decât în epoca prezentă, când domină raţionalismul şi materialismul :

Pe când lumea era june, pe când inima domnia,
El, ce'n ideal îi e vieaţa, întâlnia orice doria ;
Dar când inima-amorţeşte şi când capul face tot,
Când principu-i interesul, a trăi poeţi nu pot.

Ceea ce Eminescu va spune şi în *Scrisoarea II-a*, cu mai multă vehemenţă şi plasticitate.

Ca într'o scurtă *Diorama*, şi Boliac trece în revistă diferitele epoci găsind uneori versuri armonioase şi pregnante caracterizări, cum este în zugrăvirea Antichităţii, când:

In acel amestec mare de plăceri în pipăiri;
In acel contrast gigantic de virtuţi şi rătăciri;
In varietatea-aceea, un poet întâmpina
Un Olimp ca să-l inspire, un liot a-l întrista;
O cunună să-l înalţe: sculptor a-i eterniza ... etc.

Laudă apoi epoca creştinismului medieval şi literatura lui Dante, Milton, Tasso. Incepând însă cu Voltaire, Smidt şi Condilliac, „Spiritul se materiază [sic] şi se 'ngână-orice mister". Este de fapt aceeaş antiteză şi la Boliac ca la *Epigonii* lui Eminescu: la Boliac este idealismul clasicismului şi neoclasicismului pus în antiteză cu materialismul lui Voltaire—Condilliac, pe când la Eminescu, aceeaş antiteză se mărgineşte la scriitorii premergători, idealişti, şi scriitorii contemporani, sceptici din cauza raţionalismului şi a materialismului. De aceea, pentru ambii preoţi, epoca prezentă este bătrână, rece şi pustie:

O vârstă bătrână-a lumii! Secol rece, amorţit!
Anticrist fără 'ndoială e de mult aci venit!

In schimb însă, este din nou preamărită epoca lui Fidias şi Praxitel:

Când Fidias zeitatea într'un Joe cobora,
Praxitel împlânta graţii într'o piatră ce săpa... etc.

aşa cum va preamări şi Eminescu în *Venere şi Madonă* arta greacă. Boliac revine, prolix şi prozaic, preamărind din nou epoca creştinismului, care a favorizat poezia:

Elizeii şi Parnasul se prefac în Paradis;
Olimpul se pustiază, cerul tot rămâne vis,
Unde rătăcesc poeţii. — O ce mult a favorat
Poezia creştinismul!... etc.

De altfel şi ceva din vocabularul lui Eminescu (de ex. rumpe, *capişte*), cum şi sistemul de antiteze, ironii şi mai ales orânduirea simetrică a introducerii şi a finalului ne încredinţează şi mai mult că Eminescu era bine familiarizat cu poezia lui Boliac în general şi în special cu această remarcabilă epistolă *La Maior Ion Voinescu al II-lea*, în care, deşi dezlânat şi prozaic, Boliac a cumulat multe din concepţiile şi sentimentele romantismului francez la modă.

Şi la Boliac găsim acel *dacism*, pe care-l găsim şi la Eminescu în *Strigoii* :

Pe-aicea uriaşi ai Daciei cei crude
Săgeata otrăvită svârlea din mai în mai,
Pe-aicea *umbla umbra* lui Zamolx ce s'aude,
Pe-aici încurâ calul viteazul Decebal[1]) („O dimineaţă de Caraiman").

E bine redată alternanţa între descrierea munţilor şi a priveliştii dela Tisa la Nistru şi cugetările poetului în „O dimineaţă de Caraiman", unde găsim şi versuri despre nimicnicia dar şi măreţia gândirii omeneşti:

Fiinţă mult schidoală! [?] insectă gânditoare!
Piticule gigantic! furnică creator!
O rază-ţi numai poate cu 'ntregul să măsoare
Şi tu întreg, — nimica!... — un vierme târâtor.
De ce oare puterea acea nemărginită,
Puterea creatoare a totului princip,
Sdrobită 'n mici scântele pe-atomuri risipită,
Se 'nchină şi ea soartei slăbită 'n acest chip?

Ceea ce reprezintă ceva din „Monadologia" lui Leibniz, cugetare ce nu era streină lui Eminescu.

[1]) V. şi *„Acvila străbună"*.

Boliac este şi un meditativ, format la şcoala romantismului francez, preocupat uneori de problema succesiunii vieţilor pe pământ, aşa ca Eminescu în „*Cu mâine zilele-ţi adaogi*:“

Aşa şi moartea toate cu 'ncetul putrezeşte;
Aşa sub coasa vremii fiinţa 'ngălbeneşte,
Aşa un corp se pierde, când altul s'a format;
Şi econoama mână, prin care se dă vieaţă
Prin legea nemuririi, din zi în zi ne 'nvaţă
Nimic că nu se pierde prin astă-a iernii ghiaţă,
Un lut ce stă de-a bate de loc a şi 'nviat.

(*Cugetarea* I-a“)

Ceea ce Eminescu va exprima prin: „Când unul pleacă, altul vine, în astă lume a-l urma“... Boliac însă caută să versifice teoria evoluţionistă, darwiniană:

Prin lanţul cel de forme prin care se uneşte
Metalul către plantă, şi planta se rudeşte
De-aici în animale treptat până la om,
Puterea cea vitală din toată 'n toată-aleargă,
Măsoară-a lor organe pe timpul ce-or să meargă,
Se 'mparte 'n toate focul, şi 'n centru apoi, întreagă,
Se 'ntoarce, priveghează spre ori şi ce atom.
In locul unei forme ce timpul o slăbeşte
Se 'ntoarnă altă formă, şi 'n ea se învârteşte
Vieaţa hotărîtă la toarta ce ţinu. (ibid.)

Cu toate apropierile lui Boliac de Eminescu, el face parte din familia poeţilor din jurul lui Eliade şi se apropie mai mult de Gr. Alexandrescu. De ex. balada „*Pedeapsa cu moartea*“ are acelaş subiect cu „*Ucigaşul fără voie*“. Şi totuşi, întrebări şi simţiri eminesciene găsim la tot pasul la Boliac:

De ce te sfarmi atâta, fiinţă trecătoare?
De ce goneşti năluciri, himere pieritoare?
Dorinţe neatinse, speranţe ne 'mplinite,
Din crepuscul în noapte, visări necontenite? *(Cugetare)*

Se pare că pe Boliac îl preocupau şi unele muzicalităţi vocalice:

[A! lasă-mă ca *umbra* să *umblu* după tine!

Pe Eminescu trebue să-l fi interesat şi prefaţa pe care Boliac o scrie la volumul de poezii din 1847, care se afla în biblioteca gimnaziaştilor,

prefaţă reprodusă şi în ediţia nedatată, „*Colecţiune de poezii vechi şi noi*“[1]) intitulată „*Despre poezie*“. Tratează despre vechimea poeziei, începând cu Brama, cu „scalderii[2]) Goţilor şi bardii celtici“; trece la arte, vorbind de Valhala, Odin, Freir; insistă asupra lui Odin, descris în Eda scandinavă: „Acesta este portretul marelui Odin în epopeea scandinavă, pe când cultul lui se celebra sub un stejar bătrân sau într'o peşteră apărată de intemperii prin grămădiri de bolovani gigantici rămaşi până în zilele noastre pe munţii bătrânii Scandinavii“...

Rânduri ca acestea trebuie să fi aţâţat fantazia romanticului juvenil, care va scrie apoi *Strigoii*. Concepţia platoniciană despre artă a lui Boliac se poate perfect aplica şi lui Eminescu: „Artistul care ar imita mecaniceşte numai formaţiile naturii, fără să împlânte într'ânsele acea scânteie de poezie a lui Prometeu, acela nu e artist [...] Răpitoarea frumuseţe a unui product de artă este o revelaţie a însăşi ideiei poetice sub forme extreme şi simţite.“ Iată cum concepe Boliac poezia: „Poeziei nu-i poţi hotărî un stil, o şcoală, căci geniul nu se supune; când se coboară, el crează de sine şi prin sine însuşi, şi vulgul nu ştie nimic despre dânsul“...

Dacă Boliac este în general socotit ca poet social, umanitarist, nu în asemenea poezii *(Cîlcaşul, Sila, etc.)*, care sunt prozaice, găsim manifestat ceva talent, cât mai ales în satirele şi epistolele sale, unde exprimă pregnant câteva din ideile şi sentimentele curente ale romantismului francez[3]). Pentru aceasta îi putem socoti pe Boliac drept un *preeminescian* care a pregătit atmosfera prielnică formaţiei lui Eminescu şi a eminescianismului.

Aurel Vasiliu

Noua noastră adresă. Abonaţii, colaboratorii şi toţi cei ce ne adresează scrisori sunt rugaţi să ne scrie la noua noastră adresă din Timişoara: Str. 3 August Nr. 9.

[1]) Vezi şi art. *Poezia* din *Foaie p. minte* din 1846, nr. 27—30.
[2]) V. Scalzii lui Eminescu.
[3]) Despre ideile sociale ale lui Boliac, vezi şi D. Popovici: „Sanfa celate“, 1935, p. 40 şi urm.

Pe urmele vremii

Biata Bucovină! Din Bucovina de Sud ne vin ştiri din ce în ce mai dureroase. În curs de doi ani teritoriul Bucovinei a fost bântuit de două ori de furiile celui mai crâncen şi sălbatec războiu ce l-a purtat cândva în istorie omenirea. Din „vesela grădină" a poetului n'au rămas, în mare parte, decât triste ruine. Sate întregi stau părăsite, ogoare nelucrate, case arse până în temelie, oameni bejenari pe pustii locuri.

Fără mijloace proprii de transport şi tăiată de orice legătură de poştă şi cale ferată de restul ţării, Bucovina de Sud, ca şi o bună parte a Moldovei, este prada foametei şi a epidemiilor. Mândrii plăieşi ai Bucovinei cad neputincioşi de boli, se sting sate întregi de mizerie. Cât de groaznică trebue să fie această pacoste abătută asupra Bucovinei, se poate deduce din amănuntul că strigătul de alarmă, cu toată lipsa legăturilor de comunicaţie, a pătruns până la fraţii de dincoace, cari într'un impresionant spirit de solidaritate le-au sărit în ajutor. Autorităţi de stat şi asociaţii particulare fac tot posibilul să aline durerile Bucovinei înfometate.

Nu ştim cât de mult a ajutat această acţiune, dar în orice caz gestul ne-a impresionat adânc şi ne-a umplut de bucurie, pentrucă a arătat încă odată cât de adevărate sunt cuvintele poetului I. Văcărescu că „despărţit ori depărtat fratele-i tot frate".

Şi noi, cei plecaţi din Bucovina, încercăm o durere care nu se poate exprima în cuvinte. Săraci ca niciodată în existenţa noastră, hăituiţi şi hărţuiţi de oameni şi împrejurări, aproape am împietrit în durere şi nu mai simţim că ne-am lăsat acolo, în bătaia nevoilor, părinţi cari se sting în neputinţă, fraţi şi surori cari strigă după ajutor, oameni cari se sbat în ghiarele mizeriei şi ale bolilor.

Cu inima sfâşiată de durere proprie şi a Bucovinei sângerânde din toate rănile, nu putem decât să ne ridicăm spre cer ochii înlăcrimaţi într'un oftat prelung: „Până când, Doamne, ne mai încerci? Când se va umplea şi paharul pătimirii noastre?"

Biata Bucovină! Cât de nenorocită este şi cât de neputincioşi suntem!

Spectacole cântate sau vorbite? — De când e vorba ca Teatrul Naţional şi Opera din Cluj, evacuate vremelnic la Timişoara, să se întoarcă în capitala Ardealului, capitala Banatului riscă să rămână fără aceste două instituţii româneşti de mare importanţă. Odată cu această primejdie în perspectivă, se pune în discuţie problema unui teatru naţional permanent la Timişoara. Presa locală, făcându-se ecoul opiniei publice de aici, desbate cu multă aprindere problema.

Pornind dela constatarea că cele două instituţii, în popasul lor vremelnic, au lăsat o lungă dâră de lumină prin activitatea lor şi s'au făcut indispensabile, această presă sugerează idei, lansează proecte şi publică devize de cheltuieli pentru... o Operă la Timişoara, lăsând pe planul al doilea sau chiar desconsiderând cu totul spectacolele vorbite.

Dar se pune întrebarea: de ce tocmai o Operă, când această instituţie este atât de costisitoare — se vorbeşte de vreo 80 de milioane —? De ce nu un teatru de spectacole vorbite? Când ştiut este că ansamblul unui astfel de teatru este cu mult mai ieftin şi mai uşor de realizat.

Oraşul Timişoara, cred că are mai urgentă nevoie de un teatru naţional decât de o Operă. Pe când Opera urmăreşte aproape exclusiv scop distractiv, spectacolul vorbit mai serveşte la promovarea limbii şi culturii româneşti. Şi oraşul Timişoara, până azi încă atât de înstrăinat sub raport românesc, are, înainte de toate, nevoie de instituţii care să faciliteze cunoaşterea limbii şi culturii româneşti. Şi teatrul a fost totdeauna cea mai eficace instituţie de românizare.

Şi cum n'ar fi în stare Timişoara, împreună cu întregul Banat, să susţină un teatru naţional? Când Bucureştii mai pot deschide, în preajma Crăciunului, trei teatre noi particulare, iar Teatrul Naţional din Bucureşti joacă pe trei scene (în loc de două până la bombardament), Timişoara, care are pretenţii de a fi al doilea oraş din Ţara Românească, să nu poată suporta un singur teatru naţional? Clădirea cu tot inventarul există, un public teatral este, iar primăria municipiului şi întreaga regiune au bogate resurse materiale. Care ar mai putea fi piedeca pentru crearea unui bun teatru naţional permanent la Timişoara?

Împotriva unor svonuri. — În ultimul timp primim dela cititorii noştri scrisori, în care ni se cer lămuriri şi intervenţii în legătură cu soarta viitoare a celor originari din Nordul Bucovinei. Nu este nici în competenţa şi nici în puterea noastră de a avea şi de a da relaţii în această chestiune. Înţelegem prea bine starea sufletească a acelora cari se află în această situaţie, dar credem că dau prea uşor crezare unor svonuri cu nimic întemeiate.

Nimeni nu-şi alege locul de naştere şi numai foarte puţini, pe cel al profesiunii lor. Dar aproape fiecare îşi poate alege locul unde vrea să moară şi numai asasinaţii nu şi-l pot determina niciodată.

Este în firea fiecăruia să se simtă legat sufleteşte, toată viaţa, de locul unde a văzut pentru prima dată lumina zilei sau unde şi-a petrecut cei mai frumoşi ani de viaţă. Dar din această afecţiune platonică sau reală nu rezultă încă pentru nimeni obligaţia de a-şi încheia zilele în acele locuri. Simpla întâmplare de a fi fost născut sau de a fi petrecut mai lungă vreme undeva nu te poate constrânge să te legi pe vecie de acele locuri. Aceasta e chestie de suflet, şi sufletul nu este o piesă de inventar, care să fie aruncată de colo până colo.

Lucrurile acestea sunt atât de firești şi evidente pentru oricine, încât n'ar merita nici atenţia acestor rânduri, dacă n'ar fi răuvoitori cari să alimenteze svonuri absurde şi naivi cari să se alarmeze de ele.

De aceea guvernul ar face bine, pentru liniştirea acestor spirite frământate, să vină cu un comunicat lămuritor, sau dacă întârzie, atunci ar fi de datoria bucovinenilor din Capitala ţării, să-i atragă respectuos atenţia asupra acestei chestiuni.

C. L.

Institutul Universitar „Arboroasa". — Institutul „Arboroasa", azi la Facultatea de Teologie din Râmnicu-Vâlcii, îşi continuă activarea cu inalterabilă precizie. Din *Bilanţul ei pe 1943—1944*, prezentat în şedinţa de inaugurare a noului an de studiu 1944—1945, reţinem următoarele: Buletinul Institutului a ajuns la fascicola 35, apărută la Turnu-Severin în 1944. Din comunicările prezentate în cele 9 şedinţe lunare (între cari 4 ţinute la Râmnicu-Vâlcii), *s'au publicat* până acum *20 comunicări ştiinţifice şi 5 literare*, adecă: 10 comunicări ştiinţifice ale Directorului Institutului, câte 2 ale d-lor G. T. Kirileanu şi A. G. Stino şi câte una a d-lor Traian Cantemir, Nicu Cruceru, Ilie Mandiuc, Aug. Z. N. Pop, Nec. Steţcu şi Alex. Vasiliu; şi comunicări literare: 4 ale d-nei Bojena Maria Şesan şi 1 a d-lui Artur Bosch. Numărul membrilor activi a sporit cu 18. Cadrul de activitate cuprinde acum întreg programul unei Facultăţi de litere şi filosofie şi al unei Facultăţi de ştiinţe.

Noul an de studii 1944—1945 s'a inaugurat cu şedinţa I-a, din 25 Octomvrie 1944, când au prezentat comunicări ştiinţifice d-nii: Nicu Cruceru (1), Const. Daniescu (1), Leca Morariu (3, lustrele publicate în „Gazeta

Transilvaniei"), P. N. Panaitescu (2, una publicată în Buletinul „Mihai Eminescu" 1944) şi Petru Rezuş (1). In şedinţa a II-a din 16 Noemvrie s'au realizat comunicările ştiinţifice ale d-lor: Directorul Institutului (3, una publicată în „Revista Bucovinei" şi una în rev. „Fond şi Formă" 1944); Aurel G. Stino (1) şi Milan P. Şesan (1) şi una comunicare literară a d-nei Bojena M. Şesan. In şedinţa a III-a, din 7 Decemvrie, comunicările ştiinţifice ale d-lor: Directorul Institutului (2, una publ. în „Fond şi Formă" 1944) Ion Negură (2) şi Const. Turcu (1) şi comunicări literare: d-na Bojena M. Şesan (2) şi Tiberiu Crudu (1). **O. L. M.**

Soc. „Armonia". — „Armonia" arboroseană continuă a fi activă în cadrele Institutiilor culturale din Râmnicu-Vâlcii. Şi-a dat deci concursul în Marea Serbare penrtu *Unirea Ardealului* dela Râmnic (1 Dec. 1944), executându-se în orchestra, dirijată de d-l Căpitan *Ion Stamatiade* şi ilustrându-se şi prin solii de canto ai D-nei *Octavia Lupu-Morariu*, cu pianul măestrului *Eugen Verjbitky*. **L. M.**

Cărţi şi reviste

Unde sunt scriitorii? Această rubrică, menită să înregistreze noile apariţii de cărţi şi reviste, este nevoită să devină din ce în ce mai redusă... din lipsă de subiect. Urmărind evoluţia ultimelor publicaţii, trebue să constatăm că ele devin toi mai rare, ca să nu spunem că au dispărut aproape cu totul. Asistăm de câteva luni la o stagnare îngrijorătoare a publicaţiilor de literatură română originală.

Editurile noastre nu mai publică aproape nimic original românesc — traducerile, în schimb, iau un avânt nebănuit. — Revistele vechi au dispărut în cea mai mare parte, iar altele noi, de literatură beletristică, nu vedem să apară. Dintre ele, până la noi, la Timişoara, nu pătrund decât „Revista Fundaţiilor" şi „Universul literar", iar prin ziare citim că mai apare „Săptămâna CFR." Dacă mai apar şi alte reviste, nu ştim, pentrucă nu ajung până la noi, (cu excepţia revistei Luceafărul).

Ziarele, din lipsă de spaţiu, au desfiinţat în mare parte celebra pagină a doua, dedicată literaturii.

Am văzut şi unele ziare de Capitală cu numerele lor de Crăciun. Pe când altădată aceste numere apăreau în zeci şi chiar sută de pagini, astăzi ele sunt foarte anemice, nu numai în volum, dar şi în calitate, iar partea literară, altă dată atât de întinsă, este aproape cu totul absentă din coloanele lor. In orice caz, nici un nume de scriitor cunoscut, consacrat.

Unde sunt scriitorii noştri? Le-a secat izvorul de inspiraţie? Li s'a rupt vâna creatoare? Ce s'a întâmplat cu ei? **C. L.**

I. G. Marinescu, **Trei pătrimi de veac de activitate**, Bucureşti 1943. — Cu larga solicitudine a amintirei lângă care meticuloziatea lucrului adună materialul restituirei, dl I. G. Marinescu ridică istoria şcoalei normale de învăţători „Carol I" din Câmpulungul Muscelului, şcoală pe care însuşi a condus-o vreme îndelungată. Suntem mulţumiţi să găsim în stăruinţa sa cercetătoare un act al recunoştinţei întors către spiritul acelei vetre în căldura căreia s'au învârtoşat multe, destul de multe personalităţi ale învăţământului nostru primar.

Monografia d-lui I. G. Marinescu, căreia îi cinstim paralelă doar istoria şcoalei normale „Vasile Lupu" din Iaşi scrisă de răposatul director V. Petrovanu, nu se împlineşte numai pe marginea filei de arhivă, de state personale ale corpului didactic, de matricole, de ilustraţii şi pe registrul statistic, ci încadrează însăşi trăirea şcoalei prin retrospectiva multor absolvenţi ai ei, ale căror comunicări sunt pe cât de revelatoare, pe atât de duioase ca documentare sinceră.

Şcoala normală respectivă a fost întemeiată prin împuternicirea domnitorului Carol în 1866 la Bucureşti şi ni se păstrează încă memoriul ministerial prin care D. Gusti legitimează către principe creiarea unui atare institut.

Din 1896 instituţia este mutată şi statornicită la Câmpulungul Muscelului acolo unde Carol I dorise vremelnic să-şi aşeze, oricum înainte de alegerea plaiului dela Sinaia, castelul Său de vară.

Autorul evocă din cununa de directori ai Şcoalei Normale „Carol I" pe beletristul *Georgiu Radu Melidon*, pe bătrânelul *Dimitrie Şcurei* (menţionat şi în altă parte — „Revista Bucovinei" An. III, Nr. 3 —) pentru prietenia cu Eminescu şi pentru rostul său în învăţământ, precum şi pe *Ilarian Velculescu*, după care, prezentând amănunţit diferitele compartimente de activităţi ale şcoalei, toate prinse în semnul propăşirei româneşti, de realizări şi jertfă, să încheie în urarea bunelor împliniri.

Augustin Z. N. Pop

Buletinul „Mihai Eminescu", An. XIV (1943) şi an. XV (1944). — La scurt interval, d. Leca Morariu ne trimite în prieteneasca literă de studiu ultimele fascicole ale buletinului „Mihai Eminescu", apărut le Râmnicul-Vâlcei: *Nr. 21* reprezentând anul 1943 şi *Nr. 22* pentru 1944.

Suntem dintre cei pentru care, demult, cercetarea operei lui Eminescu este nu numai pasiune, dar şi o datorie slujită credincios, şi mărturisim că nu odată publicaţia la care ne referim (începută sub fericiţi auguri în 1930) s'a folosit în însuşi folosul care îi temeiniceşte apariţia, contribuţii, interpretări şi inedite, cum ea. dealtfel, intră informativ în întreaga eminescologie contemporană.

N-rul 21 continuă publicarea „frângurelui" păstrat în mapa redacţiei de la G. Bogdan-Duică *(mss. 2255, f. 7)*, deasemenea dă la iveală din extracţiile d-lui G. Teodorescu-Kirileanu *(Manuscrisele lui Eminescu)*, materiai re:eritor la Domnii Moldovei: Dragoş, Ştefan cel Mare, Ştefăniţă Vodă, parte colectat folkloric al poetului, parte compoziţie proprie în metrică poporană (după *mssele 2276, f. 171, 2270, f. 67, 2257, f. 164)*, pe care d. G. T. K. le precede cu un cuvânt lămuritor. Se publică mai departe conferinţa lui Ion Paul asupra lui Eminescu (bogate, foarte bogate date şi asupra lui Miron Pompiliu) şi regretul nostru este cu atât mai mare cu cât nu i-s'a putut întregi tipărirea nici în fascicola 22, unde totuşi cursul ei se urmează fragmeutar. N'ar fi fost potrivită tipărirea ei în petit, ca astfel s'o avem la îndemână integrală? Greu să înţelegem dece s'a făcut loc rezumatului fără semnificaţie semnat Athanasie Bălăcescu. Cronica *(Multe şi mărunte)* conştiincioasă. In notiţa *Nebunia to*, scurt comentar pe marginea poeziei *Doresci* („Familia", An. XVII, Nr. 50, pg. 322), nu pot primi paranteza redacţiei: „geloasă!!!" pentru Veronica Micle, câtă vreme apariţia *răvaşului* trimis indirect de Veronica se situiază într'o perioadă de ură reciprocă — şi mai adăogăm: de frecvente experienţe sentimentale din partea poetei. Ne întăreşte această precizare, însăşi concepta scrisorii violente a lui Eminescu din Ms. *2255*, reprodusă întâia oară în chiar buletinul „M. E.", fasc. 8, cum şi alte amănunte biografice.

N-rul 22 se deschide prin retipărirea fragmentară a răspunsului *Pro amico*, dat de Slavici lui B. P. Haşdeu prin „Tribuna" din 1892 (N-rele 268—9), în care observaţia unui bun prieten restabileşte adevărul asupra insinuărilor din recenzia „Istoriei literare" a lui Rudow, că gruparea junimistă l-ar fi „îmbulbat", „stricat", „nenorocit" pe Eminescu de pesimism. Iarăşi *Idei din scriptele Eminescu*, în transcrierea lui G. Bogdan-Duică (după *mss. 2255)*. Impresionante şi ca atestat direct amintirile de liceian la „Institutele" din Iaşi ale d-lui P. N. Panaitescu şi binevenită punerea la punct a d-lui Grigore Ratiu *(Emi-*

nescu şi simplă maghiaromanie) împotriva tendenţioaselor şi gratuitelor îndatorări de cultură maghiară asupra lui Eminescu. Intâlnirea de amănunt:

Vestejiţi fără de vreme, dar cu crieri de copil,
Drept ştiinţă având în minte vreun vals din *[Bal-Mobil*

cu catrenul din H. Heine

Zweimal in der Woche zeigt sie
Öffentlich sich ihrem Volke
In dem *Garteu Mabil,* tanzt
Dort den Cancan, auch die Polke.

este sugestivă ca loc comun, şi ea se adaogă corespondenţelor dintre cei doi poeţi, urmărite într'o lucrare care n'a circulat, *Inrâuriri heineene în opera lui Eminescu* de d. N. Tcaciuc-Albu. Despre această scriere, blocată de cenzura fostului regim pentru întreg tirajul ei (totuşi un exemplar în posesia noastră) se strecura o aluzie în fascicola 20 pg, 32. La *Multe şi mărunte:* opt notule întregitoare, câteva pentru documentarea transilvăneană.

Augustin Z. N. Pop

Fond şi formă, a. II 1944, fasc. 2, R-Vâlcii. Incontestabil, d-l L. Morariu este un incorigibil. După ce, în aceste vremuri grele, a făcut să apară, în pribegie, revista „Făt-Frumos" şi buletinul „Mihai Eminescu", acum se încăpăţânează să ducă mai departe şi revista „Fond şi formă", menită, pe deoparte, pentru critică generală şi speciaiă, iar pe de alta, pentru specificul şi pitorescul limbii. De astă dată revista apare, după cum recunoaşte, cu o deviere de program, impusă de „vitregirea vremuirii", întrucât se cer salvate de cine ştie ce alte bântuiri anumite documente unice ale vremii.

Din seria acestor documente d-l L. Morariu publică, în continuare, alte trei scrisori ale lui Ciprian Porumbescu către părinţii săi, de prin anii 1871, 1875 şi 1876. Din aceste scrisori cunoaştem câteva amănunte din vieaţa lui Ciprian la Suceava ca elev de liceu şi la Cernăuţi ca student al Seminarului teologic.

Mai departe d-l L. Morariu publică unele note cu poezii populare, culese de Constantin Morariu (senior), din care se vede că eruditul profesor dela Institutul teologic din Cernăuţi a avut şi preocupări folclorice.

Revista mai publică, tot cu adnotările d-lui L. Morariu, o scrisoare a lui C. Negre (şi nu Negri) către Iraclie Porumbescu, tatăl lui Ciprian. Scrisoarea, datată: Ocna, 17 Febr. 1872, cuprinde ecouri din vieaţa pribegilor în Bucovina (în 1848 şi 1849) precum şi unele amănunte despre interesul lui Iraclie pentru istoria Rnmânilor.

Pe linia de program al revistei, d-l L. Morariu continuă cu publicarea studiului său de stilistică, scriind despre „Eufonie". In fragmentul publicat, d-l L. Morariu, pornind dela formele duble ca: înbrăţişez—îmbrăţoşez, înfăţişez-înfăţoşez, întimpin-întâmpin, jalnic-jelnic, înviorez-învioşez, demonstrează că există şi o deosebire — înfimă — de înţeles între aceste dublete, că deci „sunetul determină nuanţa semantică şi că sunetul în sine e expresie specifică, auditivă, vizuală şi etc." Nu numai vocalele, chiar şi consonantele pot fi specifice, ca de pildă, sibilantele care pot sugera misticul, tainicul, noptatecul ca în acest vers al lui Eminescu: *San Marc sinistru miezul nopţii bate.*

Dat fiind faptul că n'avem până aztăzi un tratat asupra stilisticei române, d-l L. Morariu ar face un mare serviciu ştiinţei, publicându-şi studiul în întregime.

Ţara visurilor noastre, a. VIII, nr. 7-10, Sept.-Dec. 944. Revista tineretului şcolar, pusă sub conducerea neobositului profesor Augustin Cosma, a apărut cu ultimul său număr quadruplu în aproape una sută de pagini. Contribuţiile elevilor şi elevelor din regiune sunt foarte numeroase şi variate. Din cele peste 50 de nume numai din acest număr s'ar putea sa fie câţiva care să rămână credincioşi literaturii, şi după ce vor fi părăsit băncile şcolare. Mijesc câteva talente ca Leonida Dănilă, Horia Bujor ş. a.

C. L.

„Revista Bucovinei"

Cuprinsul anului III (1944)

Versuri

Anton S.:	Ultima noapte	209
„	Eşire din cetate	240
Arinaru V:	Intoarcere	216
„	Prisanie	284
Bâcu R.:	Bleibe, trad. din Eminescu	84
„	Der See, traducere din Eminescu	203
Bodnărescu Gruia	Intoarcere târzie	173
Cârdei Ad.:	Ascensiune	19
„	Baladă	69
„	Cântec pentru despărţire	172
„	Albastrul cerului	193
„	Atunci, atunci	215
„	Şi veacului i-au înflorit iar steme	284
„	Autumnale	366
Cârdei I.:	Mândrie deşartă	20
„	Sfârşit de „misiune"	255
Chelariu Tr.:	Şapte sonete de iubire	13
Coca Gh.:	Poem	125
Cosma S.:	Despărţire	288
Dascălu St. I.:	Scrisoare Moldovei	190
„	Psalm	327
Drumur G.:	Bucovina 1944	171
„	Cetate nebună	193
„	Intomnări bucovinene	297
Fonea G.:	Zonă de luptă	109
Frunte B.:	Rugă	54
„	Calendar	126
„	Moldova	235
„	Prin care spini	322

Jitariu Pr.: Ionel, folklor . . . 36
„ Soldatul, folklor . . . 182
„ Nevasta, folklor . . . 195
„ Fata bătrână. Burlacul, folklor . . . 277
„ Invalidul, folklor . . . 376
Loghin D.: Holda . . . 150
Mihăescu Ben: Aşteptare . . . 240
„ Prefaţă . . . 334
„ Toamnele, visele . . . 348
Pătrăuceanu G. Inger căzut . . . 194
„ Primăvară . . . 269
Putneanu G.: Veghe . . . 160
Rezuş P.: Spre altă lume . . . 256
Şandru L.: Salbă de zăpadă . . . 35
„ Evocare tristă . . . 94
„ Drum peste viaţă . . . 149
Sidorovici G.: Cântec pentru Bucovina . . . 288
„ Pe stepele lunii . . . 362
Stoica P. T.: Depărtare . . . 92
„ Interior . . . 151
„ Acuarela . . . 256
„ Vis . . . 327
Tăutu N.: Cântec de dragoste . . . 25
„ Inălţare 'n dimineaţă . . . 55
„ Prietene Cernăuţi . . . 251
„ Spleen . . . 287
Tcaciuc-Albu N.: Mondnacht, traducere din Eminescu . . . 24
„ Tata . . . 70
„ Fratele cel bun . . . 70
„ Rugă, trad. din Lenau . . . 362
Todoran G.: Spovedanie . . . 94
„ Serafică . . . 160
„ Apele . . . 216
„ Bucovineană . . . 235
„ Plopul . . . 330
Vasiliu A.: Gâza . . . 326
Vătămanu D.: Scrisoare . . . 250
Vicol D.: Clopote de seară . . . 115
„ L-am întâlnit pe tata, pribeag . . . 172
„ Ram de fag, însângerat . . . 185

Vicol D.: Cui să mai trimit slovă . . . 209
„ Mănunchiu de busuioc . . . 270
„ Scrisoare în cer, tatei . . . 317
„ Biserică pentru lacrimile mamei . . . 349
Vitencu D.: Noapte de vară, trad. . . . 251
Zegreanu Emil: Şopârlă de fum . . . 35
„ Fuga din oraş . . . 149
„ Pribeag . . . 210
„ Tatăl nostru . . . 271

Proză beletristică

Anton S.: Febră . . . 141
Bâcu Areta: Episod banal . . . 191
Cantemir Tr.: Innegurări din senin . . . 26
Cerna Dominic: Moş Grigore Vindereu . . . 363
Jitariu Tr.: Nevoia . . . 85
Morariu Leca: Hoinar . . . 236
Rezuş P.: Bejenirea Rădăuţului . . . 187
Sidorovici G.: Evadare . . . 323
Ţigănescu V.: Crucea lui Bângău . . . 278
Vitencu D.: Vivat Academia . . . 204
„ 15 August 1871 . . . 272

Teatru

Tăutu N.: Premiul I B, farsă . . . 127
Tcaciuc-Albu N.: Don Juan, poemă dramatică . . . 298

Studii

Balan T.: Eudoxiu Hurmuzachi . . . 49
Cantemir Tr.: Românii din Valdarsa şi Jeian (istoric) . . . 56
Costea Er.: Completări . . . 223
Făgeţeanu N.: Proprietatea pământului şi problema agrară în Bucovina de Sud . . . 350
Hurmuzachi Eud.: Uciderea lui Mihai Viteazu . . . 52
Loghin C.: Gh. Tofan . . . 1
„ P. Liciu . . . 116

Morariu L.: Ep. Bucevschi în scrisorile Marioarei Raţiu — Porumbescu 328
Negură I.: Consideraţiuni asupra românităţii Nordului Bucovinei 241
Pop Aug. Z. N.: D. Scurei 152
„ Şt. O. Iosif, „Zorile“ şi Bucovina 252
„ E. Lovinescu 285
„ Două glosări eminesciene 318
Rezuş P.: Mormintele voevodale din Bucovina . . 265
Stino A. G.: In oraş la N. Manea 367
Vasiliu A.: Cum scria Eminescu 71
„ Trupa Tardini în Cernăuţi acum 80 de ani . 110
„ Eminescu şi Boliac 378
Verona Maria: O românca din Bucovina: Eufrosina Petrino, născută Hurmuzachi 174
Vitencu D.: Teatrul românesc în Bucovina 105
Usatiuc Cl.: Structura etnică a comunei Văşcăuţi . . . 217

Amintiri, Diverse

Gherasim Or.: M. Eminescu 201
Jitariu Pr.: Poveste cu Maica Domnului (folklor) . . . 164
„ Note şi impresii dintr'o călătorie 331
Loghin C.: Mergem înainte 169
„ Ştefan Vodă al Moldovei 233
Morariu L.: Un lustru de „Junime literară“ 22
„ Ean şi eanu 93
Pop Aug. Z. N.: Scrisului bănăţean 215
Popa V. I.: Frânturi de amintiri 121
Protopopescu Dr,: Teatrul naţional din Cernăuţi 120
Rezuş P.: Drumuri rădăuţene 345
Şesan M.: Bucovina culturală 211
Tofan Gh.: Noi şi ei 9
Vitencu D.: Junimea literară 17

Pe urmele vremii

Drumur G.: † Aurel Tudor (294).
Loghin C.: Pozitiviştii (27).

L. C.: Numărul pe Martie (183); Manifestaţii culturale (184); Publicaţii bucovinene (184); Instituţiuni bucovinene în refugiu (196); Comitetul Societăţii pentru cultură (197); Adrese de scriitori bucovineni (197); † G. Toderaş (230); † A. Tarnavschi (230); Adrese (230); Din afirmările Soc. pentru cult. în pribegie (257); Asociaţia refugiaţilor dela Turda (259); Pentru Bucovina noastră (324); Biata Bucovină (388); Spectacole cântate sau vorbite (388); Impotriva unor svonuri (389).
Livadă Mel: O promisiune a plasticei române (97)
L. M. O.: Institutul universitar „Arboroasa“ (389).
Morariu L.: Bibliografie C. Porumbescu (97); Bust — Eminescu la Cernăuţi (97); Pentru monumentele noastre naturale (198); „Armonia“ (199); O nouă capodoperă a lui C. Porumbescu (199); Culturalitate bucovineană (228); Institutul „Cernăuţi“ şi soc. „Armonia“ la R.-Vâlcii (229); Institutul „Cernăuţi“ (258); „Armonia“ în cadrele Basarabiei culturale (258); H. Lagler (338); Institutul „Arboroasa“ (339); „Armonia“ (339); Soc. Armonia (390).
Pribeagu V.: Opereta „Crai nou“ la Caransebeş (198).
Ş. L.: Vrednicie bucovineană (259).
Stino A. G.: Crâşma lui Moş Precu (292); Două scrisori literare din 1905 (336).
Tcaciuc-Albu N.: Victor Umlauff (289).
Vasiliu A.: † I. Simionescu (95); Românii dela Nipru (227).
V. D.: „Junimea literară“ (38); Literatura viitorului (38); Caragiale ne compromite (39); A murit imaginea (40); Undeva la Cernăuţi (40); In „Viaţa“ (40); Perle (40); Adunarea generală a Societăţii pentru cultură (95); Secţia din Storojineţ (95); Ialomiţenii (95); Literatură de provincie (95); Un anonim (96); Teatrul „Muncă şi lumină“ cernăuţean (96); Societatea pentru cultură (163); Reabilitarea slavismului (163); Dela stil la modă (164); Intre scripcă şi iepure (165); † At. Mitric (229); Gr. Pantazi (259).

Cărţi şi reviste

C. T.: L. Morariu; Crengene (46); C. Loghin, Soc. pt. cult. la 80 de ani (46); L. Bodnărescu: Câteva datini de

	Crăciun şi Anul nou la Români (166); A. Vasiliu: Intelectualismul lui Eminescu (167).
Drumur G.:	Iulian Vesper: Chipuri domneşti (339).
Frunte B.:	I. D. Pietrari: Spre zăpezi (340).
L. C.:	E. Camilar: Prăpădul Solobodei (40); Revista Banatului (232); Revista Institutului Social Banat-Crişana (232); Er. Costea: Amintiri (262); Luceafărul (341); Fruncea (342); Popas literar (342); Altarul Banatului (342); Făt-Frumos (342); M. Eminescu (343); Unde sunt scriitorii? (390); Fond şi formă (392); Ţara visurilor noastre (392).
Livadă Mel.:	Filosofie polară (99).
M. L.:	„Armonia" (264).
Negură I.:	Revista Mazililor şi răzeşilor (103); Bucuvina în lumea arheologiei (295).
Pop Aug. Z. N.:	E. Codrescu-Chindriş: Mânăstirea Vatra Moldoviţei (231); I. G. Marinescu: Trei pătrimi de veac de activitate. Buletinul „M. Eminescu" (391).
Popinceanu I.:	Dr. F. Durčansky, Privire generală asupra trecutului politic al Slovaciei (98).
Stino A. G.:	Călătoria catehetului Grigorescu în Bucovina (260).
T. A. N.:	Lucian Costin (264).
Vasiliu A.:	N. Tcaciuc-Albu: Făt-Frumos în frac (166); Legături între Bucovina şi Transilvania (262).
V. D.	Convorbiri literare; Gândirea; Cronicar; Luminătorii; Basarabia literară; Gând şi slovă oltenească (47); România tânără; U. Preocupări universitare; Revistele şcolăreşti (48); N. Tăutu: Mătănii de zăpadă (102); Convorbiri literare; Făt-Frumos; Basarabia literară (104); Al. Procopovici: Die Rumänenfrage; Seb. Popovici: Vătaful Neculae (165); Luceafărul; Ramuri; Gând prahovean (168); „Făt-Frumos" (231); „Cetatea Hotinului" (264); E. Zegreanu: Dar de nuntă (296).
Vitencu Al.:	Bulletin d'informations roumaines (199).
U. Cl.:	Anuarul Muzeului Bucovinei (43).

Clişee în text

Cârdei I.:	La Vatra Moldoviţei	64
„	Autoportret	80
Loewendal G.:	Străbunul	176
„	La Straja, sub Bucov	192
Sima I.:	Portret	136
„	Portret	152
Fotografii:	Roşoşence spre târg (16); De hram la Horecea (32); Schitul Corlăţenilor (124); Bisericuţă la Horecea (132); Ţăran din Bucovina (216); Mănăstirea Putna (248).	

Anexe

La No. 1	Gh. Tofan.
La No. 2	*Arc. Berciu*: Eud. Hurmuzachi.
La No. 3	Teatrul Naţional din Cernăuţi, fotografie.

VERIFICAT
2007

PRIMITE LA REDACȚIE:

Cărți: *E. Zegreanu:* Nopți ardelene, poeme, Colecția Asoc. scriit. rom. din Ardeal f. a.;

N. Tcaciuc-Albu: Versuri de tot felul, Brad 1944, Tipografia și compactoria Moților;

C. Turcu: Zaharia Columb, un vechiu profesor al Liceului Național — Extras din Anuarul Lic. Naț. pe ex. 1942—1943, Iași 1943.

Reviste: *Luceafărul,* serie nouă, a. IV, Dec. 1944, Sibiu; *Altarul Banatului,* a. I, nr. 11—12, Noem.—Dec. 1944, Caransebeș; *Fond și formă,* a. II, 1944, fasc. 2. R.-Vâlcii; *Țara visurilor noastre,* a. VIII, nr. 7—10, Sept.—Dec. 1944, Timișoara.

Ziare: *Vestul,* a. XV, nr. 3200, 17 Ian. 1945, Timișoara; *Românul,* a. II, nr. 70, 17 Ian. 1945, Timișoara; *Foaia poporului,* a. 52, nr. 1, 1 Ian. 1945, Sibiu; *Răsunetul,* a. XXIII, nr. 47, 20 Dec. 1944, Lugoj; *Gorjanul,* a. XXI, nr. 45, 18 Dec. 1944, Tg.-Jiu; *Foaia Diecezană,* a. LVII, nr. 50—51, 17 Dec. 1944, Caransebeș.

* * *

Rugăm revistele și ziarele să ne onoreze și în pribegia noastră cu schimbul lor.

* * *

Opiniile exprimate în articolele și recenziile publicate în revistă nu angajează redacția, ci numai pe autorii respectivi.

Revista se trimite numai celor ce și-au comunicat în scris adresa. Rugăm stăruitor pe ceilalți abonați, precum și pe cei ce doresc să primească revista să ne înștiințeze. De asemenea rugăm pe abonați să ne comunice din vreme orice schimbare de adresă.

REVISTA BUCOVINEI

TIMIŞOARA II, STR. 3 AUGUST Nr. 9

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE G. MATHEIU, TIMIŞOARA, PIAŢA TEPEŞ VODĂ 1, TEL. 24-86

Preţul 70 lei